

U OBRANU LEKCIJE ΟΙΩΝΟΙΣΙ ΤΕ ΠΑΣΙ

1.

Stari i često raspravljani filološki problem, koji potječe još iz antičkih vremena a tiče se utvrđivanja izvorne lekcije petoga stiha u prvoj knjizi Homerove *Ilijade*, ponovo je — kako se čini — u punoj mjeri aktualan te je predmetom znanstvenih rasprava, ovoga puta i u nas. Zasluga za to pripada prof. M. D. Petruševskom, čija vrijedna filološka rasprava — u jednom od prošlih brojeva našega časopisa, pod naslovom ΠΑΣ(Ι : ΔΑΙ)ΤΑ¹ — predstavlja značajan prilog rješanju tog interesantnog pitanja homerologije. Htio bih stoga da odmah skrenem punu pažnju na taj rad već iz ovih dvaju razloga: prvo, što je u njemu na jednom mjestu sakupljena i kritički pretresena dosadašnja literatura o tom pitanju, tako da — mislim — neće biti potrebno da u svom poslu ponovo navodim one iste citate i mišljenja brojnih stručnjaka, nego, u vezi s tim, upućujem čitaoca na spomenutu raspravu²; drugo, to činim i zato što smatram svojom dužnošću da na taj način odam dužno priznanje radu koji me je potakao da iznesem ove svoje, iako njemu suprotne misli o tom problemu.

Koliko za uvod smatram to nužnim, ponovit ću da se spor sastoji u slijedećem:

Kako nam je poznato, na rečenom mjestu susrećemo, u raznim izdanjima *Ilijade*, dvije ponešto različite lekcije: ili οἰωνοῖσι τε πᾶσι, koja počiva na cjelokupnoj rukopisnoj tradiciji, ili οἰωνοῖσι τε δαῖτα,

¹ God XIII—XIV (1964), str 17—37; u daljnjem tekstu: *B*.

² Iako je literatura koju donosi prof. Petruševski sasvim dovoljna za razumijevanje problema, ja bih je ipak osvježio s ovih nekoliko novih podataka iz redova talijanskih stručnjaka: a) G. Pasquali, *Storia della tradizione e critica del testo*, Firenze 1952³, str. 236—237; b) A. Pagliaro, *Saggi di critica semantica*, Messina — Firenze 1953, str. 125—129; c) L. E. Rossi, „Estensione e valore del ‚colon‘ nell'esametro omerico“, *Studi Urbinati*, anno XXXIX, nuova serie B n. 1 (1965), str. 239—273 (O našem problemu govori se na str. 250—251). — Sva su trojica prištaše lekcije δαῖτα. Ali dok prvi donosi tek nešto više informacija nego to čine Ameis i Hentze u svome *Anhangu*, drugi se već podrobno bavi etimologijom riječi δαίς, njezinom upotrebom u Homera i, posebno, skreće pažnju na čestu vezu s glagolom τεύχω. Treći pak u skladu s učenjem H. Fraenkela o razvoju heksametra iz četiri kolona daje slijedeće, originalno, mišljenje u prilog lekciji δαῖτα: „Non pare proprio dubio quale delle parole abbia maggior rilievo: non „uccelli“ (su cui dovrebbe porsi un non necessario accento rispetto a „cani“ del verso precedente), bensì δαῖτα, per il famoso ossimoro notato fin dall'antichità... Il forte rilievo di δαῖτα come *colon* a sé lo rende ulteriormente preferibile (solo da un punto di vista estetico, s' intende) alla scialba *varia lectio* πᾶσι.

što je, prema svjedočanstvu Atenejevu i Eustatijeju, bila Zenodotova lekcija. Za prvu se lekciju zalažu oni filolozi i izdavači koji — s dobrim razlogom — poštuju slovo drevnih rukopisa, a zatim i oni koji odbijaju lekciju δαῖτα zbog poznatoga antičkog prigovora, koji su nam prenijeli Atenej i Eustatije, naime da Homer ne upotrebljava riječ δαίς u vezi sa životinjama. Lekciju δαῖτα prihvaćaju pak oni koji — oslanjajući se uglavnom na vlastiti ukus³ kad im se već pruža mogućnost da biraju između jednog i drugog izraza — smatraju da je ona bolja od lekcije πᾶσι s poetske i stilske tačke gledišta. Istini za volju treba priznati da je ovih drugih u novo vrijeme bilo uvijek više⁴.

Među ove posljednje pripada donekle po svojim rješenjima i prof. Petruševski. I on naime polazi od lekcije δαῖτα te joj daje prednost pred lekcijom πᾶσι bar što se tiče sadržajne strane, smatrajući πᾶσι poetski bližim i stilski nedovoljno izražajnim u odnosu na Zenodotovo δαῖτα. Ali, uvažujući spomenuti antički prigovor Zenodotu, on ujedno nastoji da mjesto riječi δαῖτα nađe po značenju odgovarajući ekvivalent koji bi — oslobođen od gornjega prigovora — trebalo da udovolji (ne narušavajući, naravno, pri tome metričku stranu spornoga mjesta u spomenutom stihu)⁵ zahtjevima upotrebe tako predložene riječi iz Homerova vokabulara u vezi s hranom životinja. U tu je svrhu prof. Petruševski već u jednom prethodnom kraćem radu⁶ bio sklon da mjesto δαῖτα čita δόρπα ili δεῖπνα, priznajući, ipak, kasnije i sam da se δόρπα ne upotrebljava u Homera u vezi sa životinjama, dok se δεῖπνον upotrebljava (B 383), ali nikada ne dolazi u pluralu⁷. — U tumačenju ovoga spornog mjesta prof. Petruševski pošao je još korak dalje od ostalih filologa, nastojeći naime da tješnje poveže četvrti i peti stih na početku *Ilijade*, upravo ono ἐλῶρια u gornjem i predloženo δόρπα ili δεῖπνα u donjem stihu. Pri tome se oslonio na tumačenje jednoga sholijasta koji je ono ἐλῶρια shvatio kao pridjev a ne kao imenicu, kako se to inače uzima⁸. Prof. Petruševski smatra da bi se na taj način izraz ἐλῶρια δόρπα (ili δεῖπνα) bolje slagao s ostalim dijelovima rečenice (αὐτοὺς δὲ ἐλῶρια τεῦχε κύνεσσιν / οἰωνοῖσι τε δόρπα ili δεῖπνα) sa sintaktičke i stilističke tačke gledišta. A tako misli zato što bi se sada ἐλῶρια δόρπα ili δεῖπνα podjednako odnosilo na κύνεσσιν οἰωνοῖσι τε, dok se u Zenodotovoj lekciji ἐλῶρια odnosi samo na κύνεσσιν, a δαῖτα samo na οἰωνοῖσι.⁹

³ O mjestu Ω 43, koje bi trebalo da služi kao podrška lekciji δαῖτα, isp. dalje na str. 4.

⁴ O onome što je dosad rečeno isp. opširnije i sa citatima u Petruševskoga, B, str. 17 i d. bilj. 1—7, 9—13 i 16. O starijoj, osnovnoj, literaturi za tu problematiku isp. F. K. Ameis — C. Hentze, *Anhang zu Homers Ilias*, Leipzig 1896³, str. 38.

Predložena' riječ treba da se — kao i δαῖτα i πᾶσι — započinje konsonantom zbog prethodnoga vokala i treba da čini trohej.

⁶ „II. I 5: La leçon οἰωνοῖσι τε δαῖτα de Zénodote“, *Ž A XI* 1 (1961), str. 172; u daljnjem tekstu: A.

⁷ Isp. B str. 18 i d.

⁸ Isp. B, str. 19 i 29.

⁹ Isp. posljednji pasus u radu A.

Takvom se mišljenju, zauzimajući se za čitanje δαῖτα kao najvjerojatnije na spornome mjestu, usprotivio u svom kraćem odgovoru M. Marković¹⁰ smatrajući obje predložene konjekture nevjerojatnima i nepotrebnima, a tumačenje ἐλώρια kao pridjeva i njegovo povezivanje s imenicom δόρυπα ili δειπνα u slijedećem stihu nemogućim već zbog njihove prevelike međusobne udaljenosti. Napominjem da taj svoj prigovor Marković nije potkrijepio nikakvim konkretnim argumentima.

Na to je odgovorio prof. Petruševski spomenutom raspravom, u kojoj je uglavnom ostao pri svojim ranijim pogledima, a izmijenio ih je utoliko što je sada nastojao da novo predloženu riječ dovede u prvom redu u sklad s objema antičkim lekcijama, želeći ujedno da na taj način udovolji opravdanim zahtjevima kritike teksta kad je potrebno objasniti dvije gotovo podjednako autentične i stare verzije spornoga mjesta. Naime, tom bi se novom riječju — po njegovu mišljenju — mogao najbolje objasniti postanak dvojakog čitanja, koje ga nijedno ne zadovoljava, i πᾶσι i δαῖτα, onako kako je to sugerirano već u naslovu njegove radnje. On naime — sada — vjeruje da su obje antičke lekcije nastale, svaka u svoje vrijeme, kvarenjem i kasnijim nerazumijevanjem jedne stare, nepotvrđene, ahejske riječi sa značenjem *jelo, hrana*. A ta bi upravo trebalo da bude supstantivirani glagolski pridjev u akuzativu plurala srednjega roda Homerova glagola πατέομαι—παστά (παστός, 3). Ta je riječ u negativnom obliku ἄπαστος, 2. upotrijebljena na nekolikoko mjesta u *Ilijadi* i *Odiseji*,¹¹ ali samo παστά, iako je je predloženo značenje u duhu grčkoga jezika i slične tvorbe i upotrebe Homer poznaje¹², kako sam priznaje, nije zajačeno u Homera, a ni igdje drugdje, te bi stoga predstavljalo jedan nov, dosad nepoznat, ἄπαξ εἰρημένον.

2.

Međutim, prije nego prijedem na iznošenje vlastitih stavova i rezultata u vezi s problematikom koju nameće navedeno sporno mjesto u Homera, htio bih odmah — radi jasnoće i bolje preglednosti daljnjega izlaganja — istaknuti pozitivne strane u radu prof. Petruševskoga kao i neka njegova rješenja i postupke s kojima se ne bih mogao složiti. Isto tako, želim da navedem i neke — po pojem uvjerenju — važne nedostatke uopće u dosadašnjem tretiranju spornoga mjesta, posebno one koji se tiču same metodске strane, tj. pristupa tome problemu.

U zasluge prof. Petruševskoga ubrojio bih, pored onoga što sam već spomenuo, još i ovo: prvo, što je nizom ingenioznih konjekture oživio taj, iz određenog ugla promatranja, već prilično sterilan problem i kompetentno ga prenio u našu naučnu sredinu; drugo, što njegova rješenja predstavljaju ne samo najnoviji nego i posve originalni prilog toj problematici; i treće, po mom mišljenju vrlo važno, što je uvjerljivom filološkom analizom ukinuo — nasuprot

¹⁰ Isp. B, str. 19 i d. a napose 21.

¹¹ Isp. B, str. 32 i d. i bilj. 36—39.

¹² Više takvih primjera isp. u B, str. 33.

mnogim autoritetima — mjesto u Ω 43 koje je dosad mnogima služilo kao dokaz da Homer ipak upotrebljava riječ δαίς u vezi s hranom životinja¹³. A time je ujedno ozbiljno dovedena u pitanje lekcija δαῖτα, jer sporni stih A 5 predstavlja sada zaista jedino mjesto u Homera na kojem bi se δαίς nalazilo u rečenoj upotrebi.

Što se tiče mojih glavnih prigovora prof. Petruševskom i uopće pristašama lekcije δαῖτα, — oni i jesu predmetom ovoga mogeg rada te ću ih postepeno iznositi i obrazlagati u toku daljnjega izlaganja. Međutim, o trima predloženim konjekturama rekao bih odmah ovo: o vrijednosti prvih dviju — δόρπα i δεῖπνα —, pored prigovora koji su već malo prije navedeni, mislim da najjasnije govori to što ih je sam autor, zbog uočenih nedostataka, ubrzo povukao. Što se pak tiče konjekture παστά, o njoj bih za sada rekao samo ovo: čini mi se da nije zgodno rješavati jedan prilično složen problem s pomoću nepotvrđene riječi, a nije — mislim — ni poželjno povećavati broj ἀπαξ εἰρημύενα. Nadalje, značenje je predložene riječi παστά — *jelo, hrana* — u figurativnom smislu očito slabije od Zenodotova δαῖτα — *gozba*, a kvari i smisaonu, upravo metaforičku ravnotežu unutar spornoga konteksta jer djeluje prozaično u odnosu na ἐλώρια iz prethodnoga stiha, s kojim je najuže povezano: mrtvaci su *plijen* pasa i *gozba*! (*jelo, hrana*?) ptica grabilica. Naravno, razvoj je jednoga značenja u drugo (*jelo, hrana* → *gozba*) bio moguć, ali nije nuždan, i treba ga tek pretpostaviti kod nepotvrđene riječi, — što je, opet, nova ozbiljna neprilika. Stoga mi se čini da prof. Petruševski upravo zbog semantičkih i smisaonih teškoća što ih sa sobom donose njegove konjekture, a ne iz sintaktičkih i stilističkih razloga spornoga konteksta, kako sam veli, i insistira toliko na tumačenju ἐλώρια kao pridjeva i njegovu povezivanju s konjekturalnim δόρπα, δεῖπνα ili παστά, — naime, kako ja mislim, to čini zato da bi se taj način uklonio opasnosti da naruši rečenu ravnotežu Zenodotove formulacije, od koje i sam polazi, i da bi predloženim sažetim izrazom (ἐλώρια παστά = „plijenska hrana“, mjesto Zenodotova: *plijen* i *gozba*) spasio poetičnost spornoga mjesta, koju upravo prozaična značenja svih triju konjektura dovode u pitanje. Ali, da li je takvo povezivanje četvrtoga i petoga stiha *Ilijade* zaista moguće i vjerojatno, pokazat će — nadam se — malo kasnije obilno dokumentirana analiza odgovarajućih mjesta u Homera.

Međutim, dosadašnjim bih ispitivanjima u cjelini zamjerio u prvom redu to što su se obje antičke formulacije, i to upravo same riječi πᾶσι i δαῖτα, tretirale u pravilu zaista posve izolirano, tj. bez potrebnih potanijih analiza Homerova stila, i njegovih izražajnih mogućnosti i navika, kako u vezi sa čitavim spornim kontekstom tako i s odgovarajućim sintaktičkim i metričkim formulacijama njegove fraze uopće (o čemu će biti govora malo kasnije), — već su se te riječi vagale u ime *općih* kriterija stila primijenjenih na konkretan izoliran slučaj, pri čemu je onda δαῖτα — apsolutno uzeto kao poetičnije — bilo općenito smatrano za bolju lekciju, te je odnosilo laku pobjedu nad „bljedim“ πᾶσι. Kao da ono što je s općih pozicija stila shvaćeno kao

bolje i poetičnije mora samim time, tj. iako je na tekstu slabo provjeren, odmah biti i Homerovo! No, da li je δαῖτα u konkretnoj formulaciji zaista bolje od πᾶσι, moći ćemo ustanoviti — kad je već riječ o Homerovu stilu — tek onda kad pažljivo ogledamo sve one elemente koje, po mojem mišljenju, treba u tom spornom pitanju i te kako imati na umu.

Ukratko, time želim reći da mislim da u dosadašnjim istraživanjima nije bio zauzet pogodan ugao, tj. takav iz kojega bi se problem mogao sagledati u svojoj svojoj kompleksnosti, i da se dosad nije pronašlo takvo stanovište koje bi spornu riječ najčvršće povezivalo u prvom redu sa tkivom čitava mjesta kojemu najuže pripada. Čini mi se naime da su dosadašnji naponi bili vođeni upravo u suprotnom pravcu, tj. da se išlo za maksimalnim ograničenjem problema, pri čemu on najčešće nije ni izlazio iz tijesnih okvira pod etiketom sporne lekcije. Stoga, ako smo voljni da i dalje pristupamo problemu isključivo s pozicija kritike teksta, onda ga slobodno možemo smatrati iscrpljenim, odn. nerješivim. Jer tu je teško ići dalje od poznatih i već navedenih konstatacija. Da bismo se približili željenom rješenju, za to su nam potrebno novi argumenti. A te bi nam — ovdje — mogli pružiti samo novi eventualni rukopisi i papirusi s drugačijim podacima nego što su svi dosadašnji, ili kakve nove vijesti iz antike koje bi nam bolje objasnile postanak Zenodotove lekcije nego što se tomu možemo domišljati samo na temelju Atenejevih i Eustatijevih riječi. Sve što se na tom području poduzima preko navedenih činjenica pripada isključivo u područje konjektura, privlačnih doduše, ali i toliko proizvoljnih da teško mogu izdržati iole ozbiljniji prigovor.

Međutim, ako problem ogledamo s jednog drugog stanovišta — koje se meni čini pouzdanijim, ako problem zaista prenesemo na područje Homerova stila, pa ako ga ogledamo u svjetlu njegovih metričko-stilističkih osobitosti u vezi sa specifičnom upotrebom zakoračenja (a takva je upravo rečenica αὐτοὺς δέ . . . πᾶσι ili δαῖτα, koja se proteže iz stiha u stih), — tada to prestaje biti problem jedne jedine riječi, nego postaje daleko krupnijim i važnijim. Čvrste norme koje u tom pogledu vladaju na području Homerove upotrebe zakoračenja¹⁴ pokazat će nam da nije moguće iz njegova umjetničkog djela izdvojiti ni jednu jedinu riječ pa je zamijeniti po funkciji drugom, a da se to ne bi štetno odrazilo po Homerov stil jer bi se time narušila skladnost i osebnost njegove fraze. No zahvaljujući upravo rečenim osobitostima i normama kao i, u tom smislu, vrlo sretnom položaju sporne riječi u stihu, koja je mnogostrukim nitima povezana sa svojim kontekstom, mislim da se možemo nadati povoljnijem rješenju čitava tog problema. Ali je u tu svrhu trebalo obaviti daleko opsežniji posao nego je to učinjeno dosad. Trebalo je naime sakupiti i ispitati mnogobrojne i raznovrsne podatke iz oba epa koji će u ovakvoj vrsti analize

¹³ Isp. B, str. 23 i d.

¹⁴ Ta je problematika predmetom moje daktilografirane doktorske disertacije pod naslovom *Metričko zakoračenje u Homera (Prilog pitanju o postanku epskoga heksametra)* Zadar 1964; u daljnjem tekstu: M Z H.

biti novi, ali i nužno potrebni. Sve to ističem samo iz toga razloga što moram konstatirati da su se mnoga meritorna mišljenja izricala dosad, začudo, vrlo samovoljno i gotovo bez ikakvih stvarnih argumenata¹⁵.

Što se tiče redoslijeda mogega izlaganja, ja sam ga zamislio tako da ću za volju postupnosti u rješavanju problema najprije još govoriti o konjekturi *παστά*, a zatim ću se pozabaviti isključivo lekcijom *δαῖτα*. Kod konjekture pak *παστά* — pored već iznesenih načelnih prigovora toj riječi — sada ćemo posebno ogledati koliko je vjerojatno shvaćanje *ἐλώρια* kao pridjeva i njegovo povezivanje s konjunkturalnom imenicom u slijedećem stihu. Budući da taj, odn. te prigovore prijedlogu prof. Petruševskoga smatram najvažnijima, — a to zato što će nam oni otkriti norme određenih čestih metričko-stilističkih postupaka u Homera —, namjerno sam ih ostavio za kraj, to prije što oni ne pogađaju samo jednu određenu konjekturu, nego se podjednako odnose i na *δόρπα* i na *δεῖπνα* i na *παστά*, pa i na svaku eventualnu slijedeću novu riječ kojom bi se taj problem pokušavao rješavati na sličan način.

Što se tiče lekcije *δαῖτα*, ja ću nastojati da pokažem da je ona slabija od lekcije *πᾶσι* upravo iz slijedećih razloga: prvo, što je Zenodotova formulacija spornoga konteksta — s obzirom na Homerov stil i određene njegove izražajne navike — na izvjestan način u raskoraku sa stilizacijom ostalih brojnih mjesta u *Ilijadi* i *Odiseji* na kojima nalazimo sličnu misao; i drugo, što primjena takvog rasporeda paralelnih rečeničnih članova kakvi su ovdje *ἐλώρια κύνεσσιν* i *οἰωνοῖσι τε δαῖτα* — tzv. hijazma — pokazuje u Homera, iz metričko-stilističkog ugla, izvjesne specifičnosti i ograničenja. Nadalje, bit će također interesantno promotriti ukratko što Homer prenosi i na koji način prenosi u slijedeći stih ono poput *οἰωνοῖσι τε πᾶσι* (ili *δαῖτα*) ima karakter istovrsne gramatičke funkcije kakvo je ono *ἐλώρια κύνεσσιν* u prethodnome stihu. Konačno, sam oblik rečenice *αὐτοὺς δέ . . . πᾶσι* (ili *δαῖτα*) predstavlja jednu rjeđu vrstu Homerova zakoračenja, kojega osobitosti — koliko nas to ovdje interesira — neće biti naodmet da se iznesu.

3.

Rekli smo da je Marković zamjerio shvaćanju *ἐλώρια* kao pridjeva i njegovu povezivanju s konjunkturalnim *δόρπα* ili *δεῖπνα* (a to bi isto vrijedilo i za *παστά*) to što bi takav pridjev bio *previše udaljen* od predložene imenice u slijedećem stihu. No takav prigovor nije valjan. Sam ga je prof. Petruševski lako odbio pokazavši da u Homera postoji mogućnost i većega razmaka između imenice i pridjeva i sl. nego što je ovaj između *ἐλώρια* i njegovih konjektura¹⁶. Međutim, ni odgovor prof. Petruševskoga nije, na žalost, tačan niti su mu primjeri dobri, iako su bili dovoljni da se obrani od Markovićeva pri-

¹⁵ Isp. jedno od najvažnijih, Wilamowitzovo, mišljenje u prilog lekciji *δαῖτα*, koje je navedeno i s pravom kritizirano u Petruševskoga, B, str. 30 i d.

¹⁶ Isp. B, str. 28 i d.

govara. Ne bih se naime mogao s njime složiti već iz toga razloga što on neobične i teške inverzije (kakva je i njegovo ἐλώρια.../... δόρπα i sl.) smatra kapricima metrike koji su svojstveni svakoj, pa tako i Homerovoj poeziji. Ali u tom pogledu trebat će Homera — kako ćemo vidjeti upravo na primjeru njegovih konjektura — strogo lučiti od kasnijih antičkih pjesnika, u kojih je rečeni postupak bio posve normalna pojava. Jer u konkretnom slučaju *nije sporna veličina određenoga razmaka nego njegova kakvoća*. Pita se naime da li je u Homera moguća — i, ako to jest, kada je moguća — takva diskontinuitet članova jedne sintagme kod koje bi se pridjev nalazio *ispred* svoje imenice. — Napominjem da su primjeri prof. Petruševskoga upravo suprotni njegovoj konjekturi jer se u njima pridjev nalazi *iza* svoje imenice¹⁷. — Odmah ću reći da je analiza cjelokupnog broja primjera iz obaju epova pokazala da u Homera treba razlikovati u spornom pitanju ova dva slučaja: prvi, kod kojega su članovi jedne sintagme diskontinuirani u istom stihu, i drugi, kod kojega su oni ne samo prostorno nego i metrički odijeljeni, a to je onda kada se jedan od njih nalazi u zakoračenju. Razlike, koje u tom smislu postoje, nastojat ću objasniti pri kraju ovoga paragrafa.

Unutar istoga stiha Homer podjednako upotrebljava oba navedena rasporeda: tj. ako su članovi sintagme koju čine imenica i njezin pridjev međusobno odijeljeni jednom ili više riječi, onda su, kao i kad takva sintagma nije diskontinuirana, moguća oba položaja: pridjev naime nalazimo ili ispred ili iza imenice na koju se odnosi. Da to покаžemo, mislim da će biti dovoljno ovih nekoliko primjera:

A 10 νοῦσον ἀνὰ στρατὸν ὦρσε κακὴ ν...

A 599 ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνώρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν.

A 20 παῖδα δ' ἐμὸι λύσαιτε φίλην...

A 345 Ὡς φάτο, Πάτροκλος δὲ φίλῳ ἐπεπιθεῖται ἐταίρῳ¹⁸.

Ovamo pripadaju i ovakvi, u Homera još sasvim rijetki primjeri rasporeda članova takve sintagme koji će u rimskih pjesnika daktilika postati sasvim normalan:

a) pridjev zaprema kraj prvoga a imenica kraj drugoga polustiha, i obratno (pri čemu može doći i do tzv. *leoninske rime*):

M 175 Ἄλλοι δ' ἄμφ' ἄλλησι μάχην ἐμάχοντο πύλῃσιν.

O 414 ἄλλοι δ' ἄμφ' ἄλλησι μάχην ἐμάχοντο νέεσσιν.

A 582 Ἀλλὰ σὺ τὸν γ' ἐπέεσσι καταπτόμενος μαλακοῖσιν.

b) Pridjev zaprema početak a imenica kraj heksametra, i obratno:

K 46 Ἐκτορέοις ἄρα μάλλον ἐπὶ φρένα θῆχ' ἱεροῖσιν.

Δ 518 χερμαδίῳ γὰρ βλήτο παρὰ σφυρὸν ὀκρίονεντι.

c) Dvije se sintagme isprepliću na slijedeći način koji bi Kvintilijan nazvao *mixtura verborum*:

¹⁷ To su primjeri A 1—2 Μῆνιν.../οὐλομένην... i Σ 83—84... τεύχεα.../...πελώρια...)

¹⁸ Homerov tekst donosim prema ovim izdanjima: P. Mazon, *Homère, Iliade*, Paris 1955—57³⁻⁴ i V. Bérard, *L'Odyssee, „Poésie homérique“*, Paris 1953—56⁵.

- Π 589 ὅσση δ' αἰγανέης ῥιπὴ ταναοῖο τέτυκται.
 Ω 317 ὅσση δ' ὑψορόφοιο θύρη θαλάμοιο τέτυκται.
 ι 405 ἥ μή τις σευ μῆλα βροτῶν ἀέκοντος ἐλαύνει.
 ζ 328 ἄλλος γάρ τ' ἄλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις¹⁹.

Međutim, ako dijelovi sintagme koju čine imenica i pridjev treba da budu odijeljeni jedan od drugoga ne samo prostorno nego i metrički²⁰, tj. ako jedan od njih treba da dođe u zakoračenje, onda u pogledu spomenutoga rasporeda Homerova upotreba pokazuje sasvim jasno ograničenje jer on daje nedvomislenu prednost jednom članu sintagme pred drugim. Naime, nekoliko stotina primjera, koliko ih zajedno pružaju *Ilijada* i *Odiseja*, govori nam jasno da prednost ima pridjev jer se, kad je to potrebno, samo on prenosi u slijedeći stih. Sva su takva mjesta navedena i, prema broju pridjeva koji stoje uz imenicu, specificirana u *Prilogu I* na kraju radnje, a ovdje ću radi bolje ilustracije navesti samo nekoliko najtipičnijih primjera:

- A 1—2 Μῆνιν ἄειδε, θεά, πηληϊάδεω Ἀχιλῆος / οὐλομένην...
 K 29—30 παρθαλήη μὲν πρῶτα μετάφρενον εὐρύ κάλυψεν / ποικίλῃ...
 O 668—9 τοῖσι δ' ἀπ' ὀφθαλμῶν νέφος ἀχλὺς ὤσεν Ἀθήνη / θρασπέ-
 σιον.
 β 349—50 Μαῖ', ἄγε δὴ μοι οἶνον ἐν ἀμφιφορεῦσι ἄφυσσον / ἡδύν...
 θ 492—3 ἀλλ' ἄγε δὴ μετὰβηθι καὶ ἱπποῦ κόσμον ἄεισον / δουρατέου.
 ν 105—6 ἐν δὲ κρητῆρες τε καὶ ἀμφιφορηές ἔασιν / λάτνοιν.

To isto vrijedi i za brojne primjere u kojima uz imenicu stoje dva ili više atributa: ona se i tada nalazi negdje u gornjem stihu, a atributi se, ili svi ili samo dio njih, prenose u slijedeći stih obrazujući pri tome jedan od 12 mogućih tipova u Hcmra²¹. Evo i nekoliko takvih primjera:

- B 402—3 = H 314—5 αὐτὰρ ὁ βούν ἱέρευσεν ἀναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
 πῖονα πενταέτηρον ὑπερμενέει Κρονίωνι.
 Θ 43—44 = N 25—26 ...γέντο δ' ἰμάσθην
 χρυσεῖην εὐτυκτον...
 E 745—6 = Θ 389—90 ...λάζετο δ' ἔγχος
 βριθὺ μέγα στιβαρόν...
 Λ 268—9 ἡ σφωῖν πρῶτον μὲν ἐπιπροίηλε τράπεζαν
 καλὴν κυανόπεζαν ἐξοόν...
 Γ 334—5 ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
 χαλκείον...
 Γ 336—7 κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κυνέην εὐτυκτον ἔθηκεν,
 ἱππουρίν.
 B 42—43 ἔζετο δ' ὀρθωθεὶς, μαλακὸν δ' ἔνδυσε χιτῶνα
 καλὸν νηγάτεον...
 I 186—7 τὸν δ' εὐρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείῃ,
 καλῇ δαιδαλέῃ...
 M 294—5 αὐτίκα δ' ἄσπιδά μὲν πρόσθ' ἔσχετο, παντόσ' ἐίστην,
 καλὴν χαλκείην ἐξήλατον

¹⁹ Isp. o toj pojavi u rimskih pjesnika J. Marouzeau, *Traité de stylistique latine*, Paris 1954³, str. 319 i d. Za primjere u Homera v. *M Z H*, str. 251 i d.

²⁰ Što će se ovdje reći, vrijedi uglavnom i za one primjere u kojima su članovi takve sintagme rastavljeni samo metrom, tj. jedan se član nalazi na kraju gornjega a drugi odmah na početku donjega stiha. Takvi primjeri čine otprilike trećinu od ukupnoga broja.

²¹ Isp. *Prilog I*: specifikacija.

- O 308—9 ... ἔχε δ' ἀλγίδα θοῦριν
δεῖν ἣν ἀμφιδάσειαν ἀριπρεπέ'...
- K 293—4 = γ 382—3 σοὶ δ' αὖ ἐγὼ βέξω βοῦν ἦνιν εὐρυμέτωπον
ἄδμητην,...
- τ 225—6 χλαῖναν πορφυρέην οὔλην ἔχε δῖος Ὀδυσσεύς·
διπλήν.
- ω 266—7 ἐκ μὲν ἄμαξαν ἄειραν ἐύτροχον ἡμιονεῖν ἦν,
καλὴν πρωτοπαγῆ....
- ε 230—1 αὐτῇ δ' ἀργύφειον φᾶρος μέγα ἐννυτο Νύμφη,
λεπτόν καὶ χαρίεν,...

Takva je, eto, slika Homerove upotrebe rečenoga postupka u primjeni zakoračenja.

Koliko pak ima izuzetaka od prikazane norme, svi su oni samo prividni. Jer treba napomenuti da se primjeri s obrnutim redoslijedom članova, tj. takvim kod kojega u gornjem stihu stoji pridjev a u donjem imenica, uvijek ponešto razlikuju od predloženoga ἑλώρια ... παστᾶ, što im i omogućuje odstupanje od norme na ovaj ili onaj način. Svi se oni naime dadu svrstati u jednu od slijedećih kategorija:

1) Ili se radi o primjerima u kojima je pridjevski član drugačije prirode nego što je predloženo, od imenice ἑλωρ izvedeno, ἑλώρια (ἑλώριος, 3). To su primjeri s „polupridjevima“ πᾶς (ἄπας, σύμπας), πολὺς i drugim riječima u pridjevskoj upotrebi, kojih se osobitost u odnosu na pridjevski shvaćeno ἑλώρια sastoji već u tome što se, zahvaljujući svome značenju, često mogu javljati i samostalno. Takvi su „izuzeci“ najbrojniji. Svima je pak takvim primjerima zajedničko to što ih u Homera, i kad su diskontinuirani u zakoračenju, nalazimo u oba polažaja — ispred i iza imenice²². Isp. npr. N 772—3

- ... νῦν ὤλετο πᾶσα κατ' ἄκρης
Ἰλῖος αἰπεινή,...
- A 494—5 καὶ τότε δὴ πρὸς Ὀλύμπῳ ἴσαν θεοὶ αἰὲν ἐόντες
πάντες ἄμα,...
- Δ 153—4 ... πολέες τέ μιν ἠρήσαντο
ἱππῆες φορέειν·
- H 467—8 νῆες δ' ἐκ Ἀθήμιοι παρέστασαν οἶνον ἄγουσαι
πολλὰί,...

2) Ili se naprosto radi o drugačijoj upotrebi pridjeva, koja mu dopušta da se povremeno nađe i ispred imenice kojoj pripada. Tu su, vrlo rijetko, mogući slijedeći slučajeви:

— komparativ, superlativ: npr. A 260

ἦ δὴ γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἡέ περ ὕμιν
ἀνδράσιν ὠμίλῃσιν...²³

— participijalna konstrukcija: Ξ 33—34

οὐδὲ γὰρ οὐδ' εὐρύς περ ἑὼν ἐδυνήσατο πάσας
ἀλγιάλδς νῆας χαδέειν,...

²² Isp. *Prilog I*, str. 50 i d.

²³ Ostale primjere v. u *Prilogu I*, str. 51, t. k.

— predikativna upotreba: Ξ 105—6

... ἄτάρ οὐ μὲν ἐγὼν ἄε κοντας ἄνωγα
νῆας εὐσσελμούς ἄλαδ' ἐλκέμεν υἱᾶς Ἀχαιῶν²⁴

— glagolski se pojam opisuje odgovarajućom imenicom +
ἐχειν : Π 104—5

... δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαινή
πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε, ...
(δεινὴν καναχὴν ἔχειν = δεινὸν καναχίζειν)²⁵

3) Ili razlog drugačijem rasporedu, suprotnom normi, leži u tome što su članovi takve sintagme međusobno odijeljeni metrički, ali ne i prostorno: naime, jedan se od njih nalazi na kraju gornjega a drugi odmah na početku donjega stiha²⁶. Ali je i takvih „izuzetaka“ vrlo malo; raspored po normi i ovdje je neuporedivo češći. — Isp. npr. B 625—6

Οἱ δ' ἐκ Δουλιχίου Ἐχινάων θ' ἱεράων
νῆσων, ...

E 452—3 = M 425—6

δῆουν ἀλλήλων ἀμφὶ στήθεσσι βοείας
ἄσπιδας εὐκύκλους...²⁷

Ovdje bih još, samo uzgred, spomenuo da se i patronimici na -δης (kojih povremenu veliku udaljenost od vlastita imena u Homera prof. Petruševski također navodi u svoju obranu od spomenutoga Markovićeva prigovora), iako su i sami imenice, ipak pridržavaju pokazane norme. Naime, dok je unutar istoga stiha moguć i jedan i drugi redosljed²⁸, dotle, kada su takvi članovi odijeljeni metrom, patronimik u pravilu nalazimo iza vlastita imena²⁹.

Stoga, na temelju svega što je izloženo, mislim da smijemo izvesti sljedeći zaključak:

Pokazano stanje u Homera teško da može biti — kraj tolikog broja primjera — tek plod prostoga slučaja, nego je ono prije, po mojem uvjerenju, odraz Homerovih izražajnih navika i njegovih osobitosti u oblikovanju rečenice pri upotrebi zakoračenja. — Homer naime nastoji da svoju misao prilagodi dužini heksametra, i takav je — kako znamo — velik broj njegovih rečenica. Ako pak to nije moguće,

²⁴ I u tom je slučaju daleko češći položaj pridjeva iza glagola, tj. onaj prema izloženoj normi; isp. *Prilog I*, str. 48.

²⁵ Prilozi su nešto slobodniji od pridjeva u odnosu na izloženu normu isp.; *Prilog I*, str. 54 i d.

²⁶ O stilističkim osobitostima takva postupka u Homera u odnosu na diskontinuirajuću isp. *M Z H*, str. 70 i d.

²⁷ Ostala su takva mjesta: I 636—7, M 44—45, 51—52, N 611—2, 709—10, E 422—3, O 653—4, Π 104—5, P 309—10, Q 204—5 = 520—1, β 312—3, ω 228—9

²⁸ Isp. lijep primjer, doduše, bez diskontinuirajuće K 87—88

ὦ Νέστορ Νηληϊῆϊδης, μέγα κύδος Ἀχαιῶν,
γνώσσει Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα, ...

²⁹ Omjer je 45:4 primjera u korist norme; isp. *Prilog I*, str. 54.

ako mu je misao duža od stiha te je potrebno da dođe do zakoračenja, onda se u njega prenose u slijedeći stih u prvom redu oni dijelovi rečenice koji predstavljaju dopunu, dodatak ili proširenje osnovne misli i kojima se koji imenički ili glagolski pojam iz gornjega stiha na taj način pobliže određuje ili plastičnije crta. A to će u primjeru sintagme koju smo ovdje promatrali biti njezin pridjevski član³⁰.

Time ja ujedno objašnjavam razliku koju pokazuje često obrnuti redoslijed tih istih članova unutar *jednoga* stiha.

Koliko se pak ovi moji zaključci najuže tiču predloženoga povezivanja četvrtoga stiha s petim na početku *Ilijade*, s time bih u vezi ponovio još samo ovo: kad bismo i pored već navedenih principijelnih prigovora konjekturi *παστά* smatrali spomenuto povezivanje mogućim, to bismo sada — mislim — na temelju iznesenih podataka morali doći do zaključka da bi prema Homerovoj praksi, nasuprot neobičnoga ἐλώρα . . . παστά, bio daleko vjerojatniji upravo obrnuti redoslijed tih članova, tj. *παστά* . . . ἐλώρα — kada bi, naravno, i takvo što unutar spornoga konteksta bilo, i to ne samo metrički, moguće.

*

Moj drugi prigovor povezivanju pridjevski shvaćenog ἐλώρα s konjunkturalnim *παστά* u slijedećem stihu proizlazi u stvari iz prvoga, tj. i on se osniva na činjenicama što nam ih pružaju određeni metričko-stilistički podaci iz cjelokupnoga Homerova teksta, a sastoji se, Ukratko, u slijedećem:

Kako do diskontinuacije ne dolazi u Homera *metri causa*, nego je to u njega stilistički postupak kojim se on služi kad želi da neki pojam posebno istakne i da mu doda kakav bitan detalj³¹, to u pri-

³⁰ Da se pri tome radi o „dopuni“, najbolje nam pokazuju primjeri kakav je Θ 549—50

κ ν ἰ σ η ν δ' ἐκ πεδίου ἄνεμοι φέρον οὐρανὸν εἴσω
ἦ δ' εἴαν' τῆς δ' οὐ τι θεοὶ μάκαρες διατέοντο.

u kojem donji stih, sudeći prema sačuvanim rukopisima, predstavlja zaista Platonov dodatak; isp. o tome Mazon, *o. c.*, *ad loc.*

³¹ O diskontinuaciji kao stilističkom postupku i njezinoj upotrebi u Homera isp. *M Z H*, str. 63 i d. (vanjsko zakoračenje) i 264 i d. (unutrašnje zakoračenje). Koliko je to ovdje potrebno, mislim da će biti dovoljno da njezinu prirodu i izražajnu vrijednost u Homera pokažem samo na ovom jednom primjeru:

Za Odisejev glasoviti luk donosi nam pjesnik u *Odiseji* nekoliko epiteta: τ 586 ἐύξοον, φ 11 παλίντονον, 74 μέγα i u 359, najposlije, καμπύλα. Taj stih glasi ovako:

Αὐτὰρ ὁ τόξα λαβὼν φέρε καμπύλα δῖος ὕφορβός,

Očito je da je Homer ovdje s određenom namjerom upotrijebio takav red riječi, tj. diskontinuaciju, kad je to učinio i po cijenu da je dirnuo u dva najosjetljivija mjesta u heksametru: mjesto je središnje cezure pokrio sintaktičkim blokom λαβὼν φέρε, a taj se uz to završava na najnezgodnijem mjestu u stihu gdje se izbjegava pauza bilo koje vrste — iza trećega takta! Sve to pjesnik nije žrtvovao tek tako, nego da bi na odgovarajući način istakao još jedan atribut Odisejeva sudbonosnog luka. Jer ta se ista misao mogla, bez metričkih teškoća, dapače i metrički čišće, izreći i ovako:

Αὐτὰρ ὁ καμπύλα τόξα λαβὼν φέρε δῖος ὕφορβός,

pri čemu bi se potcrtane sintaktičke cjeline započinjale ili završavale na sasvim

mjeni zakoračenja član koji se prenosi u sljedeći stih zauzima u njemu odgovarajuće, istaknuto mjesto. S te strane uzevši, i položaj je konjunkturalnoga *παστά*, kako ćemo odmah vidjeti, vrlo sumnjiv. Naime, oni isti primjeri koji su popisani u *Prilogu I* jasno pokazuju da se mjesto takva diskontinuiranog člana sintagme u zakoračenju nalazi uvijek *iza*, a nikako ispred kakva glavnoga metričkog odmora. Stoga je posve razumljivo što u najvećem broju primjera diskontinuirani član sintagme nalazimo odmah na početku sljedećega stiha, tj. *iza* najčešćega odmora koji predstavlja kraj prethodne metričke cjeline³². Zato i jesu tu najčešći primjeri poput *A* 1—2, koji su već navedeni na str. 10 i d.

Osobitost se nekih, malobrojnih, primjera sastoji u tome što takav epitet nalazimo tek na početku trećega stiha, gdje je on čitavim jednim stihom odijeljen od imenice na koju se odnosi. Ali je tu i karakter takva „dodatka“ najuočljiviji. Isp. ξ 121—3

...ὁ δ' ἄρα κρητῆρα φασινὸν
θῆκ' αὐτοῦ προπάροιθε φέρων κρατερὸς Μεγαπένθης,
ἀργύρεον.
τ 138—40 φᾶρος μὲν μοι πρῶτον ἐνέπνευσε φρεσὶ δαίμων
στησαμένη μέγαν ἱστὸν ἐνὶ μεγάροισιν ὑφαίνειν,
λεπτόν καὶ περικύματον, ...³³

Ako uz imenicu stoje čak četiri atributa, oni mogu biti raspoređeni po stihovima — unutar norme — i ovako: Σ 369—71

Ἡφαίστου δ' ἔκανε δόμον Θέτις ἀργυρόπεζα
ἄφθιτον ἀστερόεντα, μεταπρεπὲ' ἀθανάτοισιν,
χαλκείον, ...
ξ 5—7 ...ἔνθα οἱ αὐλῇ
ὑψηλῇ δέδμητο, περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ,
καλῇ τε μεγάλῃ τε περικύματον, ...

Osobitost se nekih, također malobrojnih primjera sastoji u tome što im se atribut (ili jedan od atributa), ne nalazi na početku prvoga nego na početku drugoga polustiha, tj. *iza* središnje sezure. Isp. npr.

Ψ 492—3 μηκέτι νῦν χαλεποῖσιν ἀμείβεσθον ἐπέεσσιν
Αἴαν Ἰδομενεῦ τε, κακοῖς, ἐπεὶ οὐδὲ ἔοικεν.
Λ 373—5 Ἦτοι ὁ μὲν θώρηκα Ἀγαστρώφου ἰφθίμοιο
αἰνυτ' ἀπὸ στήθεσφι παναίολον ἀσπίδα τ' ὤμων
καὶ κόρυθα βριαρῇ·

normalnom mjestu u heksametru: kod tzv. trohejske cezure i kod buk. dijereze. Ali je Homer upravo takvu pravilnost namjerno ovdje izbjegao da bi diskontinuiranom što jače svratio pažnju na epitet *καμπύλα*, a s njime i na samu sintagmu *τόξα... καμπύλα*. A pošto je svoju svrhu postigao, onda se svega tri stiha dalje vratio neusiljenom, metrički besprijeckornom rasporedu tih istih članova. Naime taj stih — 362 — glasi ovako:

Πῇ δὴ καμπύλα τόξα (!) φέρεις, ἀμέγαρτε συβῶτα.

³² A to upravo i jest ono mjesto koje u Homerovu heksametru zauzima najstaknutija riječ; isp. *M Z H*, str. 53 i pass.

³³ Ostali su primjeri P 53—55, Ω 292—4, ε 238—40, ι 116—8, λ 289—90.

- κ 361—2 ... αὐτὰρ ἐγὼ περὶ μὲν ξίφος ἀργυρόηλον
 ὤμοισιν βαλόμην, μέγα, χαλκείον, ...
 χ 197—8 οὐδὲ σέ γ' Ἑριγένεια παρ' Ὀκεανοῖο ῥοάων
 λήσει ἀνερχομένη χρυσόθρονος, ...³⁴

I takav atribut može biti odijeljen od svoje imenice čitavim jednim stihom; isp. τ 142—4 = ω 132—4

... εἰς ὃ κε φῶρος
 ἐκτελέσω, μή μοι μεταμῶνια νήματ' ὀληται,
 Λαέρτη ἥρωϊ τὰ φήϊον, ...

Kombinirani primjer predstavlja mjesto u Σ 82—84, u kojem se jedan pridjev nalazi iza središnje cezure u drugom stihu, a drugi na početku trećega stiha:

... τεύχεα δ' Ἐκτωρ
 δηῶσας ἀπέδυσε πελώρια, θαῦμα ἰδέσθαι,
 καλὰ.

Ovamo idu i ova četiri primjera u kojima se imenički dio sintagme (u gornjem stihu stoji „polupridjev“ ili što slično) nalazi tek iza bukolske dijereze u slijedećem stihu; npr. ω 37—38

... ἀμφὶ δέ σ' ἄλλοι
 κτείνοντο Τρώων καὶ Ἀχαιῶν υἱες ἄριστοι.

Isp. i Z 314—5, Ξ 105—6, σ 218—9.

Izuzeci su od navedene norme i ovdje samo prividni jer se lako dadu objasniti osnovnom Homerovom težnjom u upotrebi zakoračenja. A ta se, kako smo to već i dosad mogli razabrati, ogleda u tome što on nastoji da na početak slijedećega stiha smjesti onaj pojam koji je nosilac osobita rečeničnog akcenta³⁵. A to, naravno, može biti i koja druga

³⁴ Ostali su takvi primjeri K 23—24, 173—4, 177—8, Λ 846—7, Ο 121—2, Π 104—5, 109—10, Ρ 400—1 Σ 68—69, 151—2, 402—3, 578—8, Ψ 504—5, Ω 83—84, δ 360—1, ε 265—6, θ 21—22, λ 364—5, ν 349—50, ξ 50—51, π 76—77 272—3, τ 322—3, φ 18—19, 70—71, 291—2, ψ 243—4, ω 65—66, 353—4. Među navedenima ima i nekoliko primjera s obrnutim rasporedom članova, a to su oni s „polupridjevima“ πᾶς i sl., koji su opisani na str. 12 i d.

³⁵ Isp. o tome pobliže *M Z H*, str. 279 i d., a ovdje navodim samo ovaj jedan primjer: Α 14—15 = 373—4 : Β 267—8

στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἐκηβόλου Ἀπόλλωνος
 χρυσέῳ ἄν᾽ σκήπτρῳ, ...
 σμῶδιξ δ' αἰματόεσσα μεταφρένου ἔξυπανέσθη
 σκήπτρου ὑπὸ χρυσεόου...

U navedenim bi se naime primjerima potcrtani prijedložni izraz mogao bez smetnje po metar izreći i u obrnutom redosljedu; tj. σκήπτρῳ ἄν᾽ χρυσέῳ i χρυσέου ὑπὸ σκήπτρου, ali bi tada pjesnikov izričaj mnogo izgubio na snazi, a u drugom bi primjeru bio čak i promašen. Jer u prvom je primjeru Homeru bilo stalo do toga da istakne ugled i sjaj Apolonova svećenika, koji, eto, dolazi u ahejski tabor sa *zlatnim* štapom; u drugom pak, želeći da istakne neobičnu upotrebu toga kraljevskog rekvizita, Homer opisuje kako Odisej udara skeptrom drskoga Tersita, stavljajući pri tome akcenat na skeptar, dok χρύσεος ima ovdje opravdanje samo kao *epitheton ornans*.

riječ izvan sintagme koju ovdje promatramo. U tom će slučaju diskontinuirani dio sintagme (atribut) prepustiti svoje mjesto na početku slijedećega stiha toj najistaknutijoj riječi, a nastojat će da se pojavi neposredno iza nje. — Evo nekoliko takvih primjera:

Λ 53—54 ...κατὰ δ' ὑψόθεν ἦκεν ἑέρσας
αἴματι μὴ δαλέας ἐξ αἰθέρος...

(Zeus pušta s neba *krvavu* rosu, kao znak da će u boju koji predstoji poginuti mnogi vrli junaci.)

P 523—4

...ἐν δέ οἱ ἔγχος
νῆδυόισι μάλ' ὀξὺ κραδαινόμενον λῦε γυῖα.

(Scene ranjavanja Homer opisuje s osobitom pomnjom, pogotovu ako se radi o kakvoj rjeđoj vrsti pogibije kakva je ova: junak je pogođen kopljem u *trbuh*.)³⁶

ρ 197—8 = σ 108—9

Ἥρα καὶ ἄμφ' ὤμοισιν ἀεικέα βάλλετο πήρην,
πυκνὰ βωγὰ λείην.

(Odisej prurušen u prosjaka nosi i ružnu prosjačku torbu *punu* rupa.)

ω 197—8 ...τεύξουσι δ' ἐπιχθονίοισιν ἄοιδῆν
ἀθάνατοι χαρίεσσιν ἐχέφρονι Πηνελοπείῃ.

(Penelopu će za vjernost nagraditi *bogovi*.)³⁷

Najbrojniji su takvi primjeri u kojima glagol zaprema početak slijedećega stiha u zakoračenju³⁸. Isp. Δ 247—8

...ἔνθα τε νῆες
εἰρύατ' εὖ πρυμνοί,...
H 143—4 ...ἔθ' ἄρ' οὐ κορύνη οἱ ἔλεθρον
χραῖσμε σιδηρεΐη.
K 30—31 ...αὐτὰρ ἐπὶ στεφάνην κεφαλῆφιν ἀείρας
θήκατο χαλκεΐην,...
...αἴματι δὲ χθῶν
δεύετο πορφυρέω,...³⁹

³⁶ O Homerovim osobitostima u slikanju takvih scena u zakoračenju v. *M Z H*, str. 287 i d.

³⁷ Ostali su takvi primjeri B 416—7, 448—9, K 261—2, Λ 39—40, 680—1, M 185—6, 469—70, N 616—7, Ξ 273—5, O 84—85, P 371—2, Σ 336—7, T 233—4, 395—6, Υ 499—500, Ψ 22—23, 298—9, β 303—4, γ 314—5, δ 635—6, θ 107—8, μ 242—3, ν 279—80, 437—8, ξ 112—3, ο 11—12, π 33—34, ρ 208—9, σ 259—60, τ 516—7, φ 120—1, χ 2—3.

³⁸ O toj osobitosti Homerova zakoračenja isp. *M Z H*, str. 58 i d., 280 i 288.

³⁹ Ostala su takva mjesta Δ 525—6, E 325—6, K 568—9, M 50—51, Ξ 198—9, O 411—2, 597—8, Π 328—9, 367—8, 729—30, Σ 18—19, 531—2, 595—6, 597—8, T 380—1, Φ 6—7, 117—8, 124—5, 180—1, 542—3, Ψ 78—79, 582—3, Ω 98—99, 671—2, ε 57—58, 165—6, 391—2, 411—2, 413—4, ζ 44—45, 310—1, η 40—41, 245—6, 254—5, θ 232—3, λ 256—7, 620—1, μ 160—1, 168—9, ν 8—9, 54—55, ξ 58—59, ο 252—3, ρ 466—7, σ 53—54, 425—6, υ 150—1, φ 61—62, χ 314—5, 362—3, ψ 244—5.

Konačno, u malom broju primjera dolazi do prividna odstupanja od norme zbog ispreplitanja dviju dvočlanih sintagmi koje se odvija na slijedeći način: isp. npr. A 481—2 = β 427—8

...ἀμφὶ δὲ κῦμα
στειῖρη πορφύρεον μεγάλ' ἔαχε νηὸς ἰούσης.
ρ 419—20 = τ 75—76
καὶ γὰρ ἔγώ ποτε οἶκον ἐν ἀνθρώποισιν ἔναιον
ἔλβιος ἀφνειόν...⁴⁰

Iz ovoga što je rečeno, mislim, jasno proizlazi da konjunkturalno *παστά* u predloženoj vezi s *ἐλώρια* zauzima unutar heksametra takvo mjesto koje nije u skladu s određenim Homerovim metričko-stilističkim postupcima. Jer *παστά* bi u tom slučaju trebalo da se nalazi na početku stiha, a ne *οἶωνοῖσι*, na kojem ni u Zenodotovoj formulaciji ne može biti nikakav jači rečenični akcenat⁴¹.

Na kraju možemo utvrditi da prema svemu što je izneseno u ovom paragrafu izlazi da je shvaćanje *ἐλώρια* kao pridjeva i njegovo povezivanje s konjunkturalnom imenicom *παστά* slabo vjerojatno jer se protiv pokazanim Homerovim metričko-stilističkim normama u upotrebi zakoračenja. A time ujedno i *παστά*, prepušteno samo sebi, tj. lišeno jake podrške koju bi mu pružalo svojim figurativnim značenjem pridjevski shvaćeno *ἐλώρια*, zbog smisaonih nedostataka koji se njime unose u sporni kontekst i zbog prije iznesenih načelnih prigovora, ostaje samo interesantna konjektura koju, na žalost, mislim da nikako nije moguće prihvatiti.

4.

Sada prelazim na promatranje Zenodotove lekcije, tj. na iznošenje prigovora protiv formulacije stiha A 5 *οἶωνοῖσι τε δαῖτα*.

Kao prvo pokušat ću pokazati da je ona slabija od Aristarhove lekcije *παῖσι*, koju donose svi rukopisi, već iz toga razloga što se stilizacija spornoga mjesta, — ako treba poći od Homerova stila i njegovih, u izricanju nekih misli, izražajnih navika —, podosta razlikuje od svih ostalih, prilično brojnih, primjera u *Ilijadi* i *Odiseji* u kojima nalazimo sličnu misao⁴² — različitoga, doduše, ponešto opsega, koji varira od konteksta do konteksta⁴³.

⁴⁰ Ostali su primjeri A 283—4, E 33—34, II 348—9, δ 287—8.

⁴¹ Isp. L. E. Rossi, *o. c.*, l. c. (moja bilj. 1).

⁴² Isp. pored A 4—5 i B 392—3, Γ 23—25, Δ 237, E 487—8, 684—5, Θ 379—80, Λ 394—5, 452—3, 817—8, Ν 232—3, 831—2, Ο 351, Π 836, Ρ 125—7, 150—1, 241, 254—5, 272—3, 557—8, 666—7, Σ 91—93, 178—9, 271—2, 283, Χ 42—43, 66—67, 88—89, 335—6, 339, 348, 354, 508—9, Ψ 21, 182—3, Ω 408—9, 411, γ 259—60, 270—1, ε 473, ξ 133—4, ο 480—1, σ 86—87, φ 363, χ 30, 475—6, ω 291—2.

⁴³ Ni prema Parry-Lordovoj teoriji sporno mjesto, upravo čitava misao u A 4—5, ne predstavlja formulu, pa su sličnosti o kojima će ovdje biti govora više sadržajne nego formalne prirode; isp. npr. A. B. Lord, *The Singer of Tales*, Cambridge, Mass. — London 1960, str. 142 i d. i 291 i d.

Htio bih odmah naglasiti da me od prihvatanja Zenodotove lekcije, — kada promatramo taj problem s rečenih pozicija —, ne odvraća najviše sam Aristarhov prigovor, iako ga ja smatram valjanim i posve umjesnim. Jer Homer je upotrebi pojama „gozba“ u vezi s hranom životinja, ako ga i nije izrekao jednom određenom riječju, bio vrlo bliz, i meni se bar čini da ga je mogao upotrijebiti, u ovako figurativnom značenju, a da se nimalo ne bi ogriješio o svoja shvaćanja koja kadšto izriče na samo malo drugačiji način. Naime, pored glagola koje nalazimo u sličnim prilikama, — a oni znače *jesti*⁴⁴ i *kidati*, *ras-trgati*, *izjedati* i sl.⁴⁵, tu su i dva sa značenjem *nasititi*⁴⁶. A od značenja „nasititi“ do „gostiti se“ nije dalek put, iako među njima — osim što im je različit *genus verbi* — postoji, naravno i suptilnija semantička razlika. No ona u slučaju ne bi bila nepremostiva. Međutim, ostaje činjenica da Homer, koliko god bio bliz upotrebi pojma „gozba“ i u vezi sa životinjama, ipak tu riječ nije nigdje izrekao — ako ne računamo samo sporno mjesto⁴⁷. A tu činjenicu treba respektirati; to prije što je on kraj tolikih tisuća stihova i četrdesetak mjesta s odgovarajućim sadržajem lako mogao naći priliku da tu riječ zaista i upotrijebi; pogotovu, što je na nekim mjestima, kako smo vidjeli, uzimao i oblike glagola s kojim *δαίς* stoji u najužoj etimološkoj vezi⁴⁸.

Međutim, kako sam već rekao, iako navedeni antički prigovor smatram opravdanim, ipak me u odbijanju lekcije *δαῖτα* više vode moji vlastiti razlozi.

S time u vezi, kao prvo, napominjem da Homer svagdje drugdje, osim na spornome mjestu, tretira u odgovarajućem kontekstu posve na isti način i pse i ptice grabilice pripisujući im uvijek — kad ih prikazuje i posebno i zajedno: 1) samo jednu radnju, 2) istu radnju i 3) isti epitet.

Ad 1) Bilo da je riječ samo o psima⁴⁹, bilo da je riječ samo o pticama⁵⁰, ili se govori i o jednim i o drugima, Homer upotrebljava svaki put samo jednu od slijedećih radnji: *jesti*⁵¹, *nasititi*⁵², *potezati*,

⁴⁴ To su oblici glagola (*κατ*)έδω — έδομαι i sl.: Δ 237, Π 836, Σ 271, 283, X 42, 89, φ 363 χ¹ 30 i έσθίω — φάγον: Ω 411.

⁴⁵ Riječ je o oblicima glagola (*κατα*)δαίωμαι — δάσασθαι: Ψ 21, σ 87, χ 476, κατά... δάσονται: X 354 i glagola (*κατά*)δάπτω — δαπτέμεν: Ψ 183, καταδάψαι: X 339, κατέδαψαν: γ 259.

⁴⁶ To su oblici glagola κορέννυμι — κορέει(ς): Θ 379, N 831, P 241, X 509 i glagola άω — άσειν: Λ 818.

⁴⁷ Što je rečeno za Ω 43, gdje bi *δαίς* trebalo da se nalazi u takvoj upotrebi, isp. sprijeda str. 4.

⁴⁸ Isp. Frisk, *Griech. etym. Wörterbuch. s. v. δαίωμαι*.

⁴⁹ Na dva mjesta, ε 473 i ω 293, mjesto pasa spominju se zvijeri — θήρες.

⁵⁰ To su u takvu tekstu ili jastrebi — γυπες — ili općenito grabilice — οἰωνοί.

⁵¹ Isp. bilj. 44.

⁵² Isp. bilj. 46.

*povlačiti*⁵³ ili, figurativno i opisno, *postati čija igračka*⁵⁴, *nalaz*⁵⁵, *plijen*⁵⁶ ili, izuzetno, kao ὕστερον πρότερον, *postati plijen i nalaz*⁵⁷.

Ad 2) Ista se radnja pripisuje i psima i pticama, što se najbolje vidi iz slijedećih primjera u kojima se oni spominju zajedno:

- Σ 283 ... πρίν μιν κύνες ἀργοί ἔδονται.
 Π 836 ... σὲ δὲ τ' ἐνθάδε γῦπες ἔδονται.
 Σ 171—2 ... πολλοὺς δὲ κύνες καὶ γῦπες ἔδονται
 Τρώων
 Ο 351 ἀλλὰ κύνες ἐρύουσι (sc. θανόντα)...
 Λ 453—4 ... ἀλλ' οἰωνοὶ
 ὠμῆσται ἐρύουσι...
 Χ 335—6 ... σὲ μὲν κύνες ἡ δ' οἰωνοὶ
 ἐλκήσουσ' αἰκῶς...
 Θ 379—80 ἡ τις καὶ Τρώων κορέσει κύνας ἡ δ' οἰωνοὺς
 δημῷ καὶ σάρκεσσιν...
 Χ 354 ἀλλὰ κύνες τε καὶ οἰωνοὶ κατὰ πάντα δάσονται.
 Υ 259 ἀλλ' ἄρα τὸν γε κύνες τε καὶ οἰωνοὶ κατέδαψαν.
 Ξ 133—4 τοῦ δ' ἤδη μέλλουσι κύνες ταχέες τ' οἰωνοὶ
 ῥινὸν ἀπ' ὀστέοφιν ἐρύσαι...
 ω 291—2 ... ἦ' ἐπὶ χέρσου
 θήρσι καὶ οἰωνοῖσι ἔλωρ γένετ'...⁵⁸

Ad 3) I psi i ptice označeni su kao ὠμῆσται, tj. kao oni „koji jednu prijesno meso“, „krvoloci“:

- Χ 66—67 αὐτὸν δ' ἂν πύματόν με κύνες πρώτῃσι θύρῃσι
 ὠμῆσται ἐρύουσι...
 Λ 453—4 ... ἀλλ' οἰωνοὶ
 ὠμῆσται ἐρύουσι...

Takvi su, eto, podaci što nam ih pruža čitav Homerov tekst. I koliko god nam se može činiti čudnim što Homer u određenoj prilici nikako ne osjeća potrebu da kakvim posebnim detaljem luči te dvije kategorije životinja⁵⁹, treba da se pomirimo s time da je to u njega tako⁶⁰, pa kada se daje prednost lekciji *δαῖτα* samo na temelju njezine veće poetičnosti, treba o toj činjenici, mislim, također voditi računa.

★

Drugo, kada u prihvaćanju jedne ili druge lekcije nastojimo odrediti koja je od njih bliža Homerovu izrazu, odn. koja je od njih izvorna, o nda, pored onoga što je već malo prije izneseno, mislim da

⁵³ To su futuri ἐρύουσι : Λ 454, Ο 351, Χ 67, Ξ 134 (u značenju „derati /kožu/“) i ἐλκήσουσιν: Ρ 558, Χ 336.

⁵⁴ Μέλπηθα: Ν 233, Ρ 255.

⁵⁵ Κύρμα: Ρ 272.

⁵⁶ Ἐλωρ : ω 292.

⁵⁷ Ἐλωρ καὶ κύρμα : γ 271, ε 473.

⁵⁸ Što se tiče predikata, razlika je ovdje u odnosu na Α 4 ἐλώρια τεύχε ona ista koja je u latinskom između *facio* (τεύχω) i *fio* (γίνομαι).

⁵⁹ Na primjer, meni se čini da su mjesta kao Λ 453—4 mogla nastati prema Χ 335—6 (primjere isp. gore ad 2), gdje se radnja „vući, potezati“ pripisuje donekle *zeugmom* i jednima i drugima, iako je očito da bolje pristaje psima.

⁶⁰ Tj. ili ptice i psi *jedu* mrtvace ili ih *vuku*, *potežu* — te dvije slike Homer ne miješa!

nije dovoljno uzeti u razmatranje sporno mjesto ni u onom opsegu kako se to obično čini. Mislim naime da treba pri tome obratiti pažnju i na čitav početak *Ilijade*, a posebno na treći stih, koji zaprema rečenica paralelna s onom αὐτοῦς δὲ ἐλῶρια . . . Jer što pjesnik tu veli? „Pogubna je bila Ahilejeva srdžba za Ahejce: mnoge je *duše* junaka odagnala k Aidu, a njih je same, tj. njihova *tjelesa* činila da budu plijen psima . . .“ Čini mi se da upravo u potcrtanoj podjeli i leži poeta pjesnikove misli i da je takva distinkcija bila dovoljna Homeru, pjesniku dobra ukusa i mjere. Jer riječju se δαῖτα, koliko god ona samo po sebi bila poetski efektna, unosi u tekst — po mojem mišljenju — nepotrebna i nepoetska „dihotomija“. A tako mislim zato što se njom poeta prebacuje s jačih pojmova na slabije (*duše* : *tjelesa* → *plijen psima* : *pticama gozba*), pa se stječe utisak kao da je u pjesnikovu izrazu najvažniji onaj dio misli koji čini druga podjela (*plijen psima* : *pticama gozba*). Samim time sa δαῖτα se postiže upravo suprotan efekat, tj. slabi se pjesnikov uspjeti izraz jer se narušava ravnoteža fraze u *A* 3—4/5, koju čuva upravo lekcija πᾶσι. I konačno, sa δαῖτα se — u očitom nastojanju da se razradi i profini! — razbija na dijelove ona slika koja je u Homera uvijek nenametljivo ocrtana, jer njemu u određenoj prilici, kako smo vidjeli, nije uopće stalo ni do kakve distinkcije (*psi* : *ptice grabilice*). Jer da bi se i na ovom mjestu epskom slušaocu jasno predočila tužna sudbina onih koji su ostali nesahranjeni, dovoljno je bilo postupiti onako kako on to čini i u scenama koje, iz razumljivih razloga, pokazuju daleko veću dozu afekta⁶¹ — tj. bez pretjeravanja pojedinostima, jednom riječju — u smislu lekcije πᾶσι.

Što se pak tiče nekih mjesta u grčkih tragičara koja bi — po nekima⁶² — trebalo da budu reminiscencije Homerova teksta u Zenodotovo verziji⁶³, smatram da i pored nekih formalnih razlika uza sve sličnosti postoje u odnosu na Homera i u sadržaju znatnije razlike. Jer osim što je riječ o drugoj pjesničkoj vrsti u kojoj je takva podjela daleko poželjnija upravo radi toga da bi se pojačao tragički efekat, treba napomenuti da na svim takvim mjestima u tragičara nema onoga dijela Homerove misli koji je sadržan u *A* 3 (*duše*), pa stoga u njih ni ne dolazi do one, po mojem shvaćanju, nezgodne dvostruke podjele. S time u vezi odmah bih rekao da su spomenute „reminiscencije“ — kao razrada izvorne Homerove misli — prije mogle biti *uzrok* nego posljedica one formulacije stiha *A* 5 koja nam je poznata pod imenom Zenodotove lekcije.

Na temelju svega što je izloženo čini mi se da upravo neutralno, „blijedo“ πᾶσι, kojim se ne insistira ni na kakvoj daljnjoj podjeli, ni na kakvoj daljnjoj poenti, pa dapače ni na preciziranju prethodnoga οἰωνοῖσι⁶⁴, vrlo dobro odgovara svojoj svrsi koju treba da ispuni kao

⁶¹ Isp. npr. sprijeda u *ad* 2 II 836 (Hektor govori umirućem Patroklu) i X 335—6 i 354 (Ahilej se obraća omraženom Hektoru).

⁶² Vidi o tome u Ameis — Hentze, *Anhang*, I. c. i u Petruševskoga, *B*, str. 18.

⁶³ To su ova mjesta: Eshil, *Supplic.* 800 i d., Sofoklo, *Ajax* 830, *Antigona* 250 i d., Euripid, *Ion* 505 i d., *Hec.* 1078 i d.

⁶⁴ Za druge ptice grabilice u Homera, osim jastreba, isp. npr. π 217.

završetak grandiozne i već dovoljno sadržajne misli o pogibiji Ahejaca. Njime se ta misao ne pretrpava, nego se završava blago i neusiljeno, jer $\pi\tilde{\alpha}\sigma\iota$ je riječ na kojoj ne leži nikakav jači rečenični akcenat, kako se to lijepo slaže i s važnošću njezina mjesta unutar stiha — naime, nalazimo je *ispred* (a ne *iza*) glavnoga unutrašnjeg odmora.

Stoga iz obaju navedenih razloga, a polazeći s rečenih pozicija, moram dati prednost lekciji $\pi\tilde{\alpha}\sigma\iota$, koja se ne protivi Homerovim izražajnim navikama, — nasuprot efektne, ali mnogostruko sumnjivog $\delta\alpha\tilde{\iota}\tau\alpha$.

5.

Slično poput stilističkoga postupka koji predstavlja diskontinuiranost, i upotreba hijastičkoga rasporeda paralenih rečeničnih članova⁶⁵, kakvi su u Zenodotovoj formulaciji $\acute{\epsilon}\lambda\acute{\omega}\rho\iota\alpha\ \kappa\acute{\upsilon}\nu\epsilon\sigma\sigma\iota\nu\colon\omicron\iota\omega\nu\omicron\tilde{\iota}\sigma\acute{\iota}\ \tau\epsilon\ \delta\alpha\tilde{\iota}\tau\alpha$, pokazuje u primjeni zakoračenja, ako je isporodimo s tom istom pojavom unutar jednoga stiha, izvjesne specifičnosti i ograničenja koja su — kako se čini — diktirana metričko-stilističkim razlozima Homerova heksametra⁶⁶.

Svi su primjeri hijazma popisani u *Prilogu* II na kraju radnje. — Ovdje ću od brojnih rezultata, koji su dobiveni analizom cjelokupnoga broja, ukratko rezimirati samo one koji se najuže tiču predmeta moje radnje.

Svaki se od nekoliko stotina primjera, koliko nam ih pružaju *Ilijada* i *Odiseja* zajedno, daje po određenom kriteriju svrstati u jednu od slijedećih kategorija:

I) *Hijazam unutar jedne rečenice i jednoga stiha:*

Takvi su primjeri najbrojniji: ima ih više od polovine ukupnoga broja. Evo nekoliko najtipičnijih, i najčešćih:

E 480 (= 688 = Z 366 $\underline{\cdot}$ Δ 238 $\underline{\cdot}$ P 28 $\underline{\cdot}$ Σ 515 $\underline{\cdot}$ Ω 710 $\underline{\cdot}$ 730)

$\acute{\epsilon}\nu\theta' \ \acute{\alpha}\lambda\omicron\chi\acute{\omicron}\nu\ \tau\epsilon\ \phi\acute{\iota}\lambda\eta\nu\ \acute{\epsilon}\lambda\iota\pi\omicron\nu\ \kappa\alpha\iota\ \nu\acute{\eta}\pi\iota\omicron\nu\ \upsilon\acute{\iota}\acute{\omicron}\nu$

A 183 (= ι 173 $\underline{\cdot}$ A 179 $\underline{\cdot}$ γ 323)

$\tau\eta\nu\ \mu\acute{\epsilon}\nu\ \acute{\epsilon}\gamma\acute{\omega}\ \sigma\acute{\upsilon}\nu\ \nu\eta\acute{\iota}\ \tau' \ \acute{\epsilon}\mu\tilde{\eta}\ \kappa\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\mu\omicron\tilde{\iota}\varsigma\ \acute{\epsilon}\tau\acute{\alpha}\rho\omicron\iota\sigma\iota$

E 82—83 (= Π 333—4 $\underline{\cdot}$ Υ 476—7) ... $\tau\acute{\omicron}\nu\ \delta\acute{\epsilon}\ \kappa\alpha\tau' \ \delta\sigma\sigma\epsilon$

$\acute{\epsilon}\lambda\lambda\alpha\beta\epsilon\ \pi\omicron\rho\phi\acute{\upsilon}\rho\epsilon\omicron\varsigma\ \theta\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \mu\omicron\tilde{\iota}\rho\alpha\ \kappa\rho\alpha\tau\alpha\iota\acute{\eta}.$

Θ 52 ($\underline{\cdot}$ N 14 $\underline{\cdot}$ Υ 59—60)

$\acute{\epsilon}\iota\sigma\omicron\rho\acute{\omicron}\nu\ \tau\rho\acute{\omega}\nu\ \tau\epsilon\ \pi\acute{\omicron}\lambda\iota\nu\ \kappa\alpha\iota\ \nu\tilde{\eta}\alpha\varsigma\ \text{'Α}\chi\alpha\iota\acute{\omega}\nu$

Δ 406—7 $\acute{\eta}\mu\epsilon\acute{\iota}\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \Theta\acute{\eta}\beta\eta\varsigma\ \acute{\epsilon}\delta\omicron\varsigma\ \acute{\epsilon}\iota\lambda\omicron\mu\epsilon\nu\ \acute{\epsilon}\pi\tau\alpha\pi\acute{\upsilon}\lambda\omicron\iota\omicron$

$\pi\alpha\upsilon\rho\acute{\omicron}\tau\epsilon\rho\omicron\nu\ \lambda\alpha\delta\acute{\omicron}\nu\ \acute{\alpha}\gamma\alpha\gamma\acute{\omicron}\nu\theta' \ \acute{\upsilon}\pi\acute{\omicron}\ \tau\epsilon\tilde{\iota}\chi\omicron\varsigma\ \acute{\alpha}\rho\epsilon\iota\omicron\nu.$

⁶⁵ O hijazmu isp. E. Schwyzer — A. Debrunner, *Griechische Grammatik*, München 1953, Bd II *Syntax und syntaktische Stylistik*, str. 698 i 702.

⁶⁶ Napominjem da hijazam u Homera tretiram u najširem značenju te riječi, tj. ovamo ubrajam i primjere kakvi su A 7

$\text{'Α}\tau\rho\epsilon\tilde{\iota}\delta\eta\varsigma\ \tau\epsilon\ \acute{\alpha}\nu\alpha\acute{\xi}\ \acute{\alpha}\nu\delta\rho\acute{\omega}\nu\ \kappa\alpha\iota\ \delta\acute{\iota}\omicron\varsigma\ \text{'Α}\chi\iota\lambda\lambda\epsilon\acute{\upsilon}\varsigma,$
(u kojem potcrtani dijelovi nisu istovrsne gramatičke funkcije: prvi je složena apozicija a drugi *epitheton ornans*) i Φ 109

$\Pi\alpha\tau\rho\acute{\omicron}\varsigma\ \delta' \ \acute{\epsilon}\tilde{\iota}\mu' \ \acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\omicron\iota\omicron, \ \theta\epsilon\acute{\alpha}\ \delta\acute{\epsilon}\ \mu\epsilon\ \gamma\epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\tau\omicron\ \mu\acute{\eta}\tau\eta\rho.$

- Π 630 ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμοιο, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ.
 Υ 74 ὃν ἔανθον καλέουσι θεοί, ἄνδρες δὲ Σκάμανδρον.
 α 248 (= π 125 = τ 133) τόσσοι μὴ τέρ' ἐμὴν μνῶνται, τρύχουσι δὲ οἶκον·
 τ 234 τῶς μὲν ἔην μάλα κός, λαμπρός δ' ἦν ἡέλιος ὥς

Osobitosti manjeg broja primjera sastoji se u slijedećem:

1) Od tri člana u nizu samo su posljednja dva (ili uopće ona dva koji za to imaju uvjete) u hijazmu; isp. N 131 = Π 215

- X 1—2 ἄσις ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυιν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.
 "Ὡς οἱ μὲν κατὰ ἄστρῳ πεφυζότες ἡύτε νέβροι
 ἰδρῶ ἀπεψύχοντο πῖον τ' ἀκρόν τ' οὐδ' ἔτι δὲ ψαύοντες."

2) To se isto, katkada, događa i u dužoj rečenici, ali u istome stihu; isp. npr. Σ 274—6

- ... ἄστρῳ δὲ πύργοι
 ὑψηλαί τε πύλαι σάνιδες τ' ἐπὶ τῆς ἀραρυταί
 μακράι ἐβύεστοι ἐξευγμέναι εἰρύσσονται.
 X 468—70 τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς χέε δέσματα σιγαλόεντα
 ἄμπυκα κεκρύφαλον τε ἰδὲ πλεκτὴν ἀναδέσμεν
 κρήδεμνον θ', ...
 ι 184—6 ... περὶ δ' αὐλῇ
 ὑψηλὴ δέδμητο κατωρυχέεσσι λίθοισι
 μακρῇσιν τε πίτυσσιν ἰδὲ δρυσὶν ὑψικόμοισιν⁶⁸

3) Unutar istoga stiha hijastički raspored pokazuju dijelovi *dviju* kraćih rečenica. Isp. npr. Θ 67 (— O 319 = Π 778)

- τόφρα μάλ' ἀμφοτέρων βέλε' ἦπτετο, πίπτε δὲ λαός.
 I 259 (= Λ 790)
 "Ὡς ἐπέτελλ' ὁ γέρων, σὺ δὲ λήθεαι..."⁶⁹

4) Katkada jedan dio prvoga ili drugoga člana takve sintagme ne može stati s ostalima u isti stih. Isp. npr. A 403—4

- ὃν Βριάρεων καλέουσι θεοί, ἄνδρες δὲ τε πάντες
 Αἰγίων'...
 B 293—4 ... ὃν περ ἄελλαι.
 χεῖμέριαι εἰλώσιν ὀρινομένη τε θάλασσα.
 B 599—600 ... αὐτὰρ αἰοιδὴν
 θεσπεσίην ἀφέλοντο καὶ ἐκλέλαθον κιθαρίστων

II) *Hijazam na granici između dviju rečenica*. I takvi su primjeri vrlo brojni: čine otprilike trećinu od ukupnoga broja⁷¹. U tom se slučaju, izuzevši malobrojne primjere spomenute u I 3, ili prva rečenica završava — što je češće — ili druga započinje zakoračenjem. U takvim primjerima istaknuta riječ, naglašena osim toga i inverzijom u odnosu na ostale dijelove, zaprema kraj prve rečenice, a u skladu s prirodom Homerova zakoračenja nalazimo je (kao i gore u I 4) na

⁶⁷ Takvi su i primjeri Δ 125 i E 215.

⁶⁸ Ostali su primjeri Λ 57—58, Π 223—4, 299—300, δ 111—2, π 293—4 τ 12—13.

⁶⁹ Za ostale takve primjere v. *Prilog II*, str. 58.

⁷⁰ Ostale primjere isp. u *Prilogu II*, str. 59.

⁷¹ Isp. *Prilog II*, str. 59 i d.

početku donjega stiha, odmah nasuprot onoj riječi druge rečenice prema kojoj, unutar svoje sintagme, stoji u hijastičkom rasporedu. Tu se najčešće stavljaju nasuprot jedan drugome slijedeći oprečni pojmovi: najprije — zatim, prije — tada, danas — kasnije, sada — sutra (ili poslije), dva razna broja, lijeva — desnica, iznutra — izvana, odozdo — odozgo, živ. — mrtav, hladan — topao, mlađi — stariji (starac — mladići), gori — bolji, širina — dužina, dani — noći, pamet — snaga, ne poštivati — voljeti itd. — Evo nekoliko takvih primjera:

- Λ 175—6 = P 63—64 τῆς δ' ἐξ αὐχέν' ἔαξε λαβῶν κρατεροῖσιν ὁδοῦσι
 πρῶτον, ἔπειτα δέ θ' αἶμα καὶ ἔγκατα πάντα λαφύσσει
 Η 290—1 = 29—30 νῦν μὲν παυσώμεσθα μάχης καὶ διοιότητος
 σήμερον· ὕστερον αὖτε μάχησόμεθ'...
 Σ 577—8 χρῦσειοι δὲ νομῆες ἄμ' ἐστιχόωντο βόεσσι
 τέσσαρες, ἐννέα δέ σφι κύνες πόδας ἄργοι ἔποντο.
 Α 500—1 ... καὶ λάβε γούνων.
 λ 311—2 σκαίῃ, δεξιτερῇ δ' ἄρ' ὑπ' ἀνθερῶνος ἐλοῦσα...
 ἐννέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχες ἦσαν
 εὖρος, ἀτὰρ μήκος γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
 τ 330—1 τῷ δὲ καταρῶνται πάντες βροτοὶ ἄλγε' ὅπισσιν
 ζῶω, ἀτὰρ τεθνεῶτί γ' ἐφεψιόωνται ἅπαντες.
 τ 387—8 ... ὕδωρ δ' ἐνεχεύατο πουλὺ
 ψυχρόν, ἔπειτα δὲ θερμὸν ἐπήφυσεν...
 υ 032—3 ἐμπλήγθη δὲ ἑτερόν γε τίλει μερόπων ἀνθρώπων
 χείρονα, τὸν δέ τ' ἀρεῖον' ἀτιμήσας' ἀποπέμπει.⁷²

Takvo je isticanje osobito jako ako se insistira na jednom određenom pojmu; isp. npr. π 119—20

μοῦνον δ' αὖτ' Ὀδυσῆα πατὴρ τέκεν· αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς
 μοῦνον ἔμ' ἐν μεγάροισι τεκὼν λίπεν οὐδ' ἀπόνητο.

Isticanje dvaju subjekata: A 11—12

οὐνεκα τὸν Χρῦσιν ἡ τίμασεν ἀρητῆρα
 Ἄτρεΐδης· ὁ (sc. Χρῦσης) γὰρ ἦλθε...

Ili u čestoj formuli, npr. A 68—69 (· 101—2 = B 76—77 = 365—6 = β 224—5)

Ἦτοι ὅ γ' (sc. Ἀχιλλεύς) ὥς εἰπὼν κατ' ἄρ' ἔξετο· τοῖσι δ' ἀνέστη
 Κάλχας Θεστορίδης...

Manju podgrupu ove skupine čine primjeri u kojima dolazi do hijazma ne samo na granici dviju rečenica nego i na granici *dvaju metara*⁷³; isp. npr. A 255—6

- ἦ κεν γηθήσῃ Πρίαμος Πριάμοιο τέ παῖδες
 ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροῖατο θυμῷ.
 Ι 325—6 ὥς καὶ ἐγὼ πολλὰς μὲν ἀύπνους νύκτας ἔαυον,
 ἤματα δ' αἰματόεντα διέπρησσαν πολέμῳ.
 Φ 372—3 ἀλλ' ἦτοι μὲν ἐγὼ ἀποπαύσομαι, εἰ σὺ κελεύεις,
 παυέσθω δὲ καὶ οὗτος.

⁷² Isp. i A 462—3, B 706—8, Z 259—60, Θ 141—2, Π 228—9, 572—3, Σ 105—6, Υ 126—7, Φ 489—90, Ψ 264—5, γ 459—60, δ 517—8, ε 106—8, 265—6, θ 308—9, ι 159—60, 334—5, κ 10—11, 352—3, ν 99—100, ξ 24—26, 511—2 υ 61—63, 70—71, 100—1 itd.

⁷³ Isp. *Prilog II*, str. 60.

Interesantno je napomenuti da je Homeru katkada stalo do takva rasporeda i u razmaku od nekoliko stihova! Isp. npr. Ω 629—31

- ἦτοι Δαρδανίδης Πρίαμος θαύμαζ' Ἀχιλλῆα.
αὐτὰρ ὁ Δαρδανίδην Πρίαμον θαύμαζεν Ἀχιλλεύς
Σ 398 : 405
εἰ μὴ μ' Εὐρυνόμη τε Θέτις θ' ὑποδέξατο κόλπῳ
ἀλλὰ Θετίς τε καὶ Εὐρυνόμη ἴσαν, αἶ μ' ἐσάωσαν.
Υ 215 : 219 : 230
Δάρδανον αὖ πρῶτον τέκετο νεφεληγερέτα Ζεύς
Δάρδανος αὖ τέκεθ' νῖδον Ἐριχθόνιον βασιλῆα
Τρῶα δ' Ἐριχθόνιος τέκετο Τρώεσσι δαίνατα.

I dva primjera, u Homera rijetke, figure *anadiploze* pokazuju hijastički raspored:

- B 837—8 τῶν αὖθ' Ἑρτακίδης ἦρχ' Ἀσιος, ὄρχαμος ἀνδρῶν
Ἀσιος Ἑρτακίδης, ...
B 870—1 τῶν μὲν ἄρ' Ἀμφίμαχος καὶ Νάστης ἡγησάσθην,
Νάστης Ἀμφινόμοός τε, ...

Homerova se osobitost posebno ogleda u tome što on katkada i više od dva pojma donosi u hijastičkom rasporedu; isp. npr. Δ 529—30

- ... ἐκ δ' ὀβριμον ἔγχος
ἐσπάσατο στέρνοιο, ἐρύσσατο δὲ ξίφος ὀξύ.
I 389—90
οὐδ' εἰ χρυσεῖη Ἀφροδίτη κάλλος ἐρίζοι,
ἐργα δ' Ἀθηναίη γλαυκῶπιδι ἰσοφαρίζει.

Tako u njega mogu biti formulirane — pa još u velikom razmaku! — i čitave rečenice, osobito u poredbenom periodu. Isp. npr. Λ 292—5

- ὥς δ' ὅτε πού τις θηρητὴρ κύνας ἀργιόδοντας
σεύη ἐπ' ἀγροτέρῳ συτὶ καπρίῳ ἥ ἐ λείοντι,
ὥς ἐπ' Ἀχαιοῖσιν σεῦε Τρῶας μεγαθύμους
Ἐκτωρ Πριαμίδης, βροτολοιγῶ ἴσος Ἀρη.
Λ 414 : 419—20
Ὡς δ' ὅτε κάπριον ἀμφὶ κύνας θαλεροὶ τ' αἰζήοι
σεύωνται, ...
ὥς ῥα τότε ἄμφ' Ὀδυσῆα Διὶ φίλον ἐσσεύοντο
Τρῶες.

III) *Hijazam u zakoračenju*. U preostalom su broju primjera⁷⁴ sintagme koje pokazuju hijazam raspoređene unutar jedne rečenice tako da jedna stoji u gornjem a druga u donjem stihu, a to znači — u zakoračenju. Ali mogu odmah napomenuti da se svi takvi primjeri teško dadu isporučiti s mjestom A 5 u Zenodotovoj formulaciji, jer se od njega — kako ćemo vidjeti — svaki takav primjer podosta razlikuje na ovaj ili onaj način. Evo iz kojih razloga:

1) Ili je riječ o jednoj od najblažih vrsta Homerova zakoračenja, o takvoj koju susrećemo u njegovu dugom epskom nabranjanju. Tu upotreba hijazma ima određenu svrhu, a ta se sastoji u tome da se njime izbjegne pretjerana jednoličnost u slijedu istovrsnih sintagmi. Takvih je „izuzetaka“ najviše. Isp. npr. Λ 728—9

⁷⁴ Isp. *Prilog II*, str. 60.

- ταῦρον δ' Ἀλφειῷ, ταῦρον δὲ Ποσειδάωνι
 αὐτὰρ Ἀθηναίῃ γλαυκώπιδι βοῦν ἀγελαίην.
 B 536—8 Οἱ δ' Εὐβοίαν ἔχον μένεα πνεύοντες Ἄβαντες,
 χαλκίδα τ' Εἰρέτριάν τε πολυστάφυλόν τ' Ἰστιάϊαν
 Κήρινθόν τ' ἔφαλον Δίου τ' αἰπὺ πτολίεθρον.
 E 347—9 τοῖσι δ' ὑπὸ χθῶν δῖα φύεν νεοθαλέα ποίην,
 λωτόν θ' ἔρσηεντα ἰδὲ κρόκον ἦδ' ὕακινθον
 πυκνὸν καὶ μαλακόν...
 λ 38=39 νόμφαι τ' ἡἷθεοί τε πολύτλητοί τε γέροντες
 παρθενικάϊ τ' ἄταλαι νεοπενθέα θυμὸν ἔχοντες⁷⁵

Homerova se osobitost sastoji u tome što su sintagme koje pokazuju hijazam ovdje najčešće međusobno odijeljene istovrsnim rečeničnim dijelovima, koji mogu zapremiti i cio stih. Naravno da je u svim takvim slučajevima moguće govoriti o hijazmu samo uvjetno. Isp. npr. B 497—8

- οἱ θ' Ὑρίην ἐνέμοντο καὶ Ἀυλίδᾳ πετρήεσσαν
 Σχοῖνόν τε Σκῳλὸν τε πολύκνημόν τ' Ἑτεωνόν
 Υ 38—40 ...αὐτὰρ ἄμ' αὐτῷ
 Φοῖβος ἄκερσοκόμης ἦδ' Ἄρτεμις ἰοχέαιρα
 Ἀητώ τε Ἐάνθος τε φιλομμειδῆς τ' Ἀφροδίτη
 χ 241—3 Μνηστήρας δ' ῥώτρυνε Δάμαστορίδης Ἀγέλαος
 Εὐρύνομός τε καὶ Ἀμφιμέδων Δημοπτόλεμός τε
 Πείσανδρός τε Πολυκτορίδης Πόλυβός τε δαίφρων⁷⁶

Što je rečeno, vrijedi i za one primjere koje možemo nazvati *nizovima* hijazma. Naime, u nekim se slučajevima tri, ili više sintagmi javlja u hijastičkom rasporedu neporedno ili s pokazanim razmakom. Isp. npr. B 478—9

- ῥέματα καὶ κεφαλὴν ἕκλος Διὶ τερπικεράνῳ,
 Ἄρεϊ δὲ ζώνην, στέρνον δὲ Ποσειδάωνι.
 T 243—4 ἐπὶ τὰ μὲν ἐκ κλισίης τρίποδας φέρον, οὓς οἱ ὑπέστη,
 αἰθώνας δὲ λέβητας εἰκόσι, δώδεκα δ' ἔππουσ.
 η 120—1 ὄγχυν ἔπ' ὄγχυν ἡ γηράσκει, μῆλον δ' ἐπὶ μῆλῳ,
 αὐτὰρ ἐπὶ σταφυλῇ σταφυλῇ, σῦκον δ' ἐπὶ σύκῳ.
 I 149—52 = 291—2
 ἐπὶ δὲ οἱ δώσω εὖ ναιόμενα πτολίεθρα,
 Καρδαμύλην Ἐνόπην τε καὶ Ἴρην πετρήεσσαν,
 Φηράς τε ζαθέας ἦδ' Ἀνθείαν βαθυέλιμον,
 καλὴν τ' Αἰπείαν καὶ Πήδασον ἀμπελόεσσαν.
 Ω 249—51 νεικείων Ἐλενὸν τε Πάριν τ' Ἀγάθωνά τε δῖον
 Πάμμονά τ' Ἀντίφονόν τε βοὴν ἀγαθὸν τε Πολίτην
 Δηιοβόν τε καὶ Ἰππόθοον καὶ Δῖον ἀγαυόν⁷⁷.

2) Razlika se u nekim, malobrojnim primjerima sastoji u tome što im sintagme ili nisu usporedne ili su prostorno odijeljene ili im članovi nisu istovrsni. Evo po jedan primjer za svaki slučaj:

⁷⁵ Isp. i Γ 396—7, Λ 59—60, Ψ 30—31.

⁷⁶ Ostali su takvi primjeri B 559—61, 591—2, 605—6, 646—7, K 428—9 458—9, N 685—6, O 711—2, ζ 123—4.

⁷⁷ Ostali su primjeri Γ 50—51, I 122—4, 264—6, Λ 82—84, M 258—9, 281—3, N 4—6, T 280—1, 359—61, δ 296—9, η 88—90, 335—8, θ 52—54, ξ 100—1, π 431—2, τ 177—13, 241—2, 548—9, χ 110—1, ω 274—8, 340—1.

- γ 1—2 ἥελιος δ' ἀνόρουσε λιπὼν περικαλλέα λίμνην,
οὐρανὸν ἐς πολὺ χαλκόν...
Γ 247—8 ...φέρε δὲ κρητῆρα φαιεινὸν
κῆρυξ Ἰδαῖος ἥδ' ἡρὺσεια κύπελλα.
Δ 394—5 Μάϊων Αἰμονίδης, ἐπιείκελος ἀθανάτοισιν
υἱὸς τ' Αὐτοφρόνιοι, μινεπτόλεμος Πολυποίτης⁷⁸.

(„Sintetički“ i „analitički“ oblik patronimika!)

3) I konačno, razlika se nekih primjera u odnosu na Zenodotovu formulaciju stiha A 4—5 sastoji u tome što se u njima — u skladu s ekspresivnom prirodom Homerova zakoračenja — istaknuti dio sintagme koja ostvaruje hijastički raspored nalazi odmah na početku donjega stiha. Evo samo nekoliko najizrazitijih primjera:

- Π 33—34 (Σ 330—2)
νῆλεές, οὐκ ἄρα σοί γε πατήρ ἦν ἱππότης Πηλεΐδης,
οὐδὲ Θέτις μήτηρ.

(Ahilejeva je mati božica *Tetida*.)

- μ 265—6 μυκηθμόν τ' ἤκουσα βῶν αὐλιζομένων
οἷόν τε βληχλόν...

(Odisej s drugovima stiže na Trinakiju i ondje nalazi sudbo-nosna Helijeve goveda. Stoga bi bilo apsurdno isticati par μυκηθμόν i βληχλόν, jer je naravno da goveda *muču* a ovce *bleje*.)

- ξ 276—7 αὐτίκ' ἀπὸ κρατὸς κυνέην εὐτυκτον ἔθηκα
καὶ σάκος ὤμοισιν, δόρυ δ' ἐμβαλον ἔκτοσε χειρός⁷⁹.

(U znak predaje Odisej odbacuje kacigu, štit i koplje. I ovdje bi stilizacija bila promašena kad bi hijastički članovi zamijenili mjesta, jer se dobro zna — i nije potrebno posebno isticati — kojom je vrsti oružja zaštićen koji dio tijela.)

Na kraju bih još napomenuo da se hijazam koji pokazuje Zenodotova formulacija spornoga mjesta razlikuje od ostalih primjera i diskontinuiranjem, makar i minimalnom, članova prve sintagme (ἐλῶρια τεῦχε κύνεσσιν), koja je — sa svoje strane — svjesno izazvana inverzijom radi što jačega isticanja riječi ἐλῶρια: a i.ih je *plijenom* činila⁸⁰.

Iz svega što je izneseno izlazi da bi hijastički raspored koji sa sobom donosi Zenodotova lekcija predstavljao — s metričko-stilističkoga stanovišta Homerove upotrebe zakoračenja — velik izuzetak u odnosu na njegovu praksu. Jer, kako smo vidjeli, ta se dva postupka u

⁷⁸ Ostali su primjeri koji idu pod ovu tačku: B 120—2, M 129—30, N 694—5, O 333—4, Y 206—7, X 485—6, Ω 700—1, ξ 97—98, 158—9 = ρ 155—6 = υ 230—1, ρ 390—1, σ 52—53.

⁷⁹ Ostali su primjeri B 700—1, Z 57—58, A 393—4, M 319—20, N 669—70, O 620—1, Π 34—35, 772—3, Ψ 114—5, λ 124—5 = ψ 271—2, ο 97—98, σ 262—3, τ 273—4, χ 463—4.

⁸⁰ I bez inverzije, a to ovdje znači i bez diskontinuiranja rečene sintagme, gornja je misao metrički bila lako izvediva; npr. αὐτοὺς δὲ /—/ τεῦχε ἔλωρα κύνεσσιν. Greška u „mostu“ (označeno minusom) dala bi se ukloniti dodatkom kakva kratkog sloga, i što je važno, ne bi bilo potrebno morfološki forsirati potcrtanu riječ jer se ona u tom obliku nalazi u Σ 93. — Za sličnu inverziju isp. Ω 611... λαοὺς δὲ (λίθους ποίησε Κρονίων).

Homera ili u pravilu isključuju, ili je hijazam, kao stilistička kategorija, podređen zakoračenju do te mjere da upravo potencira njegovu ekspresivnost (isp. I 4 i II). A hijazam se u Zenodotovoj lekciji kosi s osnovnim normama Homerova zakoračenja. Stoga, ako bismo i prihvatili onu sumnjivu „dihotomiju“, onda bi daleko vjerojatniji bio upravo suprotan redosljed članova druge sintagme u odnosu na prvu, tj. paralelizam a ne hijazam, naime ἐλώρια κύνεσσιν: δαῖτα τε οἰωνοῖσι — s istaknutom riječju⁸¹ na početku stiha⁸². No zbog svih tih teškoća sklon sam da i ovdje dam jasnu prednost tradicionalnoj lekciji οἰωνοῖσι τε πᾶσι.

6.

Najrazličitije riječi i zrazi, koji su istovrsne gramatičke funkcije u rečenici a međusobno su povezani kakvim usporednim veznikom (τὲ, καί, ἥδέ i dr.), mogu se u Homera — u smislu spomenutoga dodatka osnovnoj misli — prenositi u slijedeći stih, i takav postupak predstavlja jednu od karakterističnih crta u strukturi njegove fraze kod primjene zakoračenja. Primjera ima vrlo mnogo⁸³. Evo nekoliko najtipičnijih:

- A 62—63 ἀλλ' ἄγε δὴ τινα μάντιν ἐρείομεν ἢ ἱερῆα
ἢ καὶ ὄνειροπόλον...
- B 496—8 οἷ θ' Ὑρίην ἐνέμοντο καὶ Ἀυλίδᾳ πετρήσσαν
Σχοῖνόν τε Σκῶλόν τε πολύκνημόν τ' Ἑτρώων,
Θέσπειαν Γραῖαν τε καὶ εὐρύχορον Μυκαλησσόν.
- Υ 307—8 νῦν δὲ δὴ Αἰνείας βίη Τρώεσσιν ἀνάξει
καὶ παίδων παῖδες, τοῖ τε μετόπισθε γένωνται.
- η 56—57 Ναυσίθοον μὲν πρῶτα Ποσειδάων ἐνοσίχθων
γείνατο καὶ Περύβιοια, γυναικῶν εἶδος ἀρίστη.
- B 117—8 = I 24—25
ὅς δὴ πολλῶν πολίων κατέλυσε κάρηνα
ἥδ' ἔτι καὶ λύσει.
- κ 230—1 = 256—7 = 312—3
ἥ δ' αἰψ' ἐξελθοῦσα θύρας ὤϊξε φαινὰς
καὶ κάλει.
- A 490—1 οὔτε ποτ' εἰς ἄγορην πωλέσκετο κυδιάνειραν
οὔτε ποτ' ἐς πόλεμον...
- A 338—40 ... τὼ δ' αὐτὼ μάρτυροι ἔστων
πρὸς τε θεῶν μακάρων πρὸς τε θνητῶν ἀνθρώπων
καὶ πρὸς τοῦ βασιλῆος ἀπηνέας...

Svima je tim, a tako i ostalim primjerima zajedničko to da se u slijedeći stih prenosi samo sintaktički jednostavan izraz. Naime, u njima nema onoga dvostrukog odvajanja koje pokazuje Zenodotova formulacija ἐλώρια τευχέ κύνεσσιν: οἰωνοῖσι τε δαῖτα. Najbliži

⁸¹ Isp. Rossijevo mišljenje cit. u bilj. 1.

⁸² S metričke strane takvoj stilizaciji ne bi bilo prigovora jer je u heksametru hijat dopušten iza dijereze iza prvoga daktila: δαῖτα τε/οἰωνοῖσι. — Što se tiče enklitičkoga τὲ, njime se mogu vezati i riječi koje ne slijede neposredno jedna za drugom; isp. prv. v 303—4 ... ἵνα τοι σὺν μῆτιν ὑφῆναι/χρημάτα τε κρύψω, ... — O svemu tome govorim, naravno, samo teoretski jer položaj riječi οἰωνοῖσι unutar stiha A 5 ni u jednoj lekciji ni konjekturi nije sporan.

⁸³ Isp. *Prilog III*, str. 61 i d. — Frekvencija se, uzimajući u obzir podatke iz obaju epova, kreće ovako: objekt — 247 primjera, subjekt — 183, predikat — 132, prijedložni izraz, prilog i dr. — 89.

primjeri koji bi se s time dali isporučiti jesu slijedeća malobrojna mjesta, ali ona u sintaktičkom pogledu pokazuju znatne razlike; ili se, naprosto, radi o jednostavnijoj vezi ili su takvi usporedni dijelovi svrstani u niz pa su međusobno gotovo posve nezavisni. Isp. npr. H 473—5

- (οἰνίζοντο)
- ἄλλοι μὲν χαλκῶ, ἄλλοι δ' αἰθωνι σιδήρεω,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν.
- Λ 150—1 πεζοὶ μὲν πεζοῦς ὄλεον φεύγοντας ἀνάγκη,
ἱππῆς δ' ἱππῆας...
- N 730—1 ἄλλω μὲν γὰρ δῶκε θεὸς πολέμῃα ἔργα,
ἄλλω δ' ὀρχηστύν, ἑτέρω κίθαριν καὶ ἀοιδήν
- ξ 276—7 αὐτίκ' ἀπὸ κρατὸς κυνέην εὐτυκτον ἔθηκα
καὶ σάκος ὤμοισιν...

Isp. i B 478 — 9, Ψ' 634 — 5, ζ 184 — 5, θ 129 — 30, μ 265 — 6.

Uzgod napominjem da Homer u zakoračenju prakticira dvostruku podjelu sasvim drugačije vrste, naime onakvu koju nalazimo u primjerima na str. 20 (ispredpitanje dviju dvočlanih sintagmi).

Stoga je prof. Petruševski u jednu ruku imao pravo kad je upozorio na izvjesnu sintaktičku hrapavost Zenodotove formulacije spornoga mjesta. Ali se taj — kako ga ja shvaćam, *nategnuti* izraz — daje mnogo jednostavnije (nego spasavanjem Zenodotove verzije raznim konjunkturama) i najefikasnije ukloniti upravo prihvaćanjem tradicionalne, Aristarhove, lekcije. Jer οἰωνοῖσι τε πᾶσι u odnosu na ono ἐλώρια κύνεσσιν jest izraz koji je građen posve u duhu Homerove sintaktičke i metričko-stilističke formulacije fraze. A da je tome tako, vidjet ćemo već iz ovih dviju napomena: prvo, od dviju se paralelnih imenica druga (ako ne već i prva), koja se prenosi u slijedeći stih, nalazi vrlo često u pratnji atributa⁸⁴; drugo, kako je već H. Fränkel dobro zapazio, drugi polustih Homerova heksametra često zaprema izraz koji u odnosu na ono što je rečeno u prvom polustihu predstavlja njegovu razradu ili dopunu, kakav „schildernder“ ili „ausschmückender Zug“⁸⁵. Međutim, u nekim vrstama zakoračenja uloge se mogu zamijeniti, pa je u tom slučaju prvi polustih rezerviran za takvu dopunu kakvu predstavlja οἰωνοῖσι τε πᾶσι u odnosu na (ἐλώρια) κύνεσσιν⁸⁶.

Čini se dakle da i ovaj podatak, koji je pretežno sintaktičke prirode, na svoj način govori u prilog tradicionalne lekcije πᾶσι.

★

Prema mojoj tipološkoj klasifikaciji Homerova zakoračenja rečenica αὐτοὺς δὲ . . . πᾶσι (ili δαῖτα) čini tzv. *dugi protuotklon*.⁸⁷ To je najrjeđa vrsta zakoračenja u Homera, što je i razumljivo ako

⁸⁴ Isp. npr. A 37—38 = 451—2 . . . δὲ Χρύσην ἀμφιβέβηκας/Κίλλαν τε ζαθέην . . . Ostala mjesta v. u *Prilogu III*, str. 63.

⁸⁵ Kako nemam pri ruci odgovarajućeg Fränkelova djela, to njegovu misao navodim prema M. Treuu, *Von Homer zur Lyrik*, München 1955, str. 8.

⁸⁶ Isp. primjer iz bilj. 84. V. i M Z H, str. 190 i d.

⁸⁷ Isp. o njemu поближе u M Z H, str. 213 i d.

uzmemo na um da se takva rečenica započela na neobičnom mjestu za epsku vrstu poezije na narodnu (kakva je dobrim dijelom i Homerova) i za ukus epskoga slušaoca. Jer Homer, kako znamo, novu misao najčešće započinje ili na početku stiha ili kod kojega od najjačih odmora unutar heksametra (*P*, *Kt*, *B*). A ova se rečenica započela unutar prvoga polustiha, ispred glavnoga unutrašnjeg odmora u sredini stiha. Stoga je shvatljivo što Homer u sličnoj prilici nastoji da takvu misao bar završi normalno, tj. na kraju istoga stiha, i da na taj način — kao u primjeru relativne rečenice u *A* 2 — izbjegne zakoraćenju. Ako pak to nije moguće, on nastoji da to svakako učini u slijedećem stihu. A to znači da u slučaju takva protuotklona ne dolazi u pravilu do daljnjega zakoraćenja — do *nizanja* zakoraćenja, što je inače, u drugim vrstama, prilično česta i stilistički interesantna pojava u Homera⁸⁸. To sve zajedno čini prvu jaču karakteristiku takva Homerova protuotklona.

Druga se, koja je u najužoj vezi s prvom, sastoji u tome što su u dugom protuotklonu sintagme više nego u bilo kojem drugom tipu njegova zakoraćenja raspoređene tako da su stavljene u okvir koji čine središnja i završna metrička pauza u heksametru, tj. raspoređene su onako otprilike kao u našoj narodnoj poeziji, u kojoj rečena mjesta predstavljaju konstante u stihu. A to će reći da ovdje samo izuzetno dolazi do kidanja čvršćih grupa riječi na granici dvaju metara. I što za nas u razmatranju našega problema može posebno biti od neke važnosti, — u ovoj su vrsti protuotklona na narodnu praktički isključene popratne pojave ekspresivnoga zakoraćenja — inverzija, diskontinuacija, a tako isto, naravno (iz razloga navedenih već na str. 23i d.) i hijazam. A to se slaže i s onim što se u teoriji kaže o ekspresivnosti zakoraćenja, naime da ona opada s njegovom dužinom⁸⁹. Dakle, i s općih pozicija teorije zakoraćenja mnogo se vjerojatnijom čini lekcija πᾶσι jer je u skladu posebno s blagom ekspresivnošću te vrste Homerova protuotklona.

I na kraju, ako je potrebno s vlastita stanovišta objasniti postanak Zenodotove lekcije, ja ga — pored onoga što sam već malo prije rekao u vezi s onim „reminiscencijama“ u tragičara — mogu zamisliti i malo drugačije, tj. ovako:

Tko je voljan da sebi predoči postanak Homerovih epova u smislu Parry-Lordove teorije, može slobodno uzeti da je u periodu poslije monumentalne kompozicije glavnoga sastavljača ušlo u tekst jedne od mnogobrojnih verzija *Ilijade* — uz druge brojne antitradicionalne izraze — i ono δαῖτα, koje pokazuje, kako smo vidjeli, razna odstupanja u odnosu na tradiciju, tj. u odnosu na Homerovu jezičnu

⁸⁸ O nizovima zakoraćenja u Homera v. *M Z H*, str. 230 i d.

⁸⁹ Isp. M. Grammont, *Le vers français: ses moyens d'expression, son harmonie*, Paris 1954⁸, str. 49.

praksu⁹⁰. A takvi su i slični postupci (tj. pretjerana sklonost k metaforici, kakvo je — po mojem mišljenju — i sporno δαῖτα u odnosu na ἐλώρια) bili karakteristični — kako se uzima — za period rapsoda i za doba opadanja kreativne snage narodnih epskih pjevača⁹¹. Do toga je moglo doći to prije što misao u A 4—5 ne predstavlja formulu, pa je ona kao takva, više nego brojni drugi ustaljeni izrazi, mogla biti izložena kasnijim individualnim razradama pojedinih ambicioznih pjevača.

No kako god to bilo, mislim da mnogobrojni izneseni podaci iz stilskih, sintaktičkih, a posebno iz metričko-stilističkih razloga, jasno govore u prilog tradicionalne i Aristarhove lekcije πᾶσι.⁹²

Zadar.

B. Glavičić.

P R I L O G I :

Diskontinuacija: imenica u jednom, atribut u drugom stihu.

Ukupno u oba epa ima 966 primjera; od toga na *Ilijadu* otpada 498, a na *Odiseju* 468 primjera:

A 1—2, 78—79, 240—1, 248—9, 260—1, 283—4, 481—2, 494—5, 525—6, 575—6, B 42—43, 96—97, 111—2, 324—5, 337—8, 402—3, 414—5, 416—7, 448—9, 599—600, 625—6, 764—5, 788—9, 838—9, Γ 125—6, 330—1, 334—5, 336—7, 386—7, 411—2, Δ 75—77, 105—6, 116—7, 125—6, 127—8, 132—3, 143—4, 146—7, 247—8, 281—2, 433—4, 447—8, 470—1, 480—1, 525—6, E 2—3,

⁹⁰ Sa čisto stilističkoga stanovišta napomenuo bih još da jaku aliteraciju ($t - d$) u Zenodotovoj formulaciji stiha A 5 prekida lekcija πᾶσι za dva elementa upravo na mjestu (označeno zagradom) kad taj postupak postaje odviše uočljiv i izvještačen: $t - (d - t) - d - d - t - t$!

⁹¹ U tu se problematiku, naravno, ne mogu ovdje dublje upuštati, pa upućujem čitaoca na djelo istaknutoga zastupnika Parry—Lordove teorije G. S. Kirka *The Songs of Homer*, Cambridge 1962, str. 97 i 204 i d.

⁹² U semantička razmatranja u vezi s pitanjem da li je πᾶσι izražajno blijedo i u sklopu cijele misli u A 4—5 „nedovoljno logično“, smatram da nije potrebno da se posebno upuštam — nakon iznesenih načelnih stavova na str. 5. i stilske i metričko-stilističke egzgeze na str. 22 i d. Napominjem samo da u πᾶσι ne treba tražiti „matematičku“ preciznost pojma „sav“; jer da je to pjesnik htio reći, onda je za to imao na raspolaganju jače pojmove — ἅπας i σύμπας. Stoga u πᾶσι treba — po mojem mišljenju — gledati onakvu, pjesničkom djelu bez sumnje dopuštenu „površnost“ koju nalazimo, na primjer, u Σ 288—9

Πρὶν μὲν γάρ Πριάμοιο πόλιν μέροπες ἄνθρ' ὥποιον
πᾶντες μυθέσκοντο πολύχρυσον πολύχαλκον,
iako je tu πάντες — za razliku od A 5 — i zakoračenjem (jer je metrički odvojeno) posebno istaknuto u odnosu na imenicu kojoj pripada.

Budući da izloženu problematiku — i pitanje konjektura i pitanje Zenodotove lekcije — tretiram iz vlastita ugla, tj. prilazeći joj s pozicija metričko-stilističkih osobitosti Homerova heksametra, — smatram da nije bilo nužno da se posebno osvrnem na nastavak polemike između prof. M. D. Petruševskoga i M. Markovića, koji je objelodanjen u ovom časopisu (XV 283—287 i 289—293) pošto sam ja svoja istraživanja u potpunosti već bio završio i gotovu radnju predao Uredništvu. Slažući se — u okviru nekih elemenata njihova spora — s nazorima prof. Petruševskoga —, ovdje napominjem samo da su oba autora i u nastavku polemike ostala, s manjim dopunama i korekturama, pri svojim stavovima koje sam ovdje već podrobno izložio.

87—88, 125—6, 130—1, 188—9, 193—4, 294—5, 295—6, 325—6, 452—3, 485—6, 524—5, 591—2, 618—9, 722—3, 730—1, 734—5, 738—9, 741—2, 743—4, 745—6, 819—20, 822—3, 860—1, 875—6, Z 93—94, 274—5, 308—9, 313—4, 314—5, 392—3, 492—3, 494—5, 498—9, H 143—4, 219—20, 238—9, 264—5, 314—5, 336—7, 345—6, 389—91, 435—6, 440—1, 467—3, Θ 39—40, 41—42, 43—44, 55—56, 61—62, 122—3, 177—8, 182—3, 360—1, 385—6, 389—90, 549—50, I 18—19, 57—58, 74—75, 97—98, 116—7, 123—4, 147—8, 186—7, 265—5, 289—90, 349—50, 381—2, 383—4, 439—40, 481—2, 578—9, 598—9, 628—30, 636—7, 637—8, K 23—24, 29—30, 30—31, 32—33, 43—44, 133—4, 173—4, 177—3, 215—6, 257—8, 261—2, 292—3, 314—5, 471—2, 568—9, Λ 3—4, 17—18, 26—27, 29—30, 30—31, 34—35, 39—40, 41—42, 43—44, 53—54, 173—4, 241—2, 242—3, 269—70, 352—3, 373—4, 453—4, 480—1, 492—3, 524—5, 537—8, 558—9, 583—4, 628—9, 632—3, 633—4, 634—5, 680—1, 830—1, 846—7, M 4—5, 8—9, 44—45, 50—51, 51—52, 52—53, 55—56, 56—57, 63—64, 96—97, 148—9, 157—8, 177—8, 179—80, 185—6, 202—3, 220—1, 270—1, 294—5, 313—4, 320—1, 326—7, 384—5, 425—6, 454—5, 463—4, 464—5, 469—70, N 12—13, 21—22, 23—24, 25—26, 36—37, 57—58, 99—100, 123—4, 126—7, 160—1, 191—2, 260—2, 339—40, 359—60, 371—2, 397—8, 406—7, 439—40, 524—5, 535—6, 576—7, 611—2, 612—3, 616—7, 624—5, 663—4, 709—10, 732—3, 772—3, 797—8—9, 803—4, 828—9, Ξ 9—10—11, 33—34, 35—36, 90—91, 104—5, 105—6, 121—2, 122—3, 148—9, 171—2, 176—7, 182—3, 184—5, 198—9, 214—5, 219—20, 238—9, 273—4, 278—9, 343—4, 348—9, 350—1, 268—9, 385—6, 422—3, 429—30, 480—1, O 19—20, 39—40, 66—67, 80—81, 84—85, 121—2, 126—7, 170—1, 223—4, 237—8, 260—1, 308—9, 312—3, 357—8, 388—9, 411—2, 440—1, 443—4, 480—1, 545—5, 597—8, 598—9, 618—9, 624—5, 631—2, 636—8, 653—4, 655—6, 668—9, 677—8, 682—3, 704—5, 724—5, Π 7—8, 104—5, 109—10, 131—2, 133—4, 135—5, 137—8, 140—1, 156—7, 161—2, 221—2, 259—60, 260—2, 314—5, 328—9, 340—1, 648—9, 367—8, 368—9, 380—1, 448—9, 487—9, 548—9, 550—1, 582—3, 604—5, 363—4, 729—30, 734—5, 763—4, 788—9, 801—2, 866—7, P 4—5, 21—22, 53—55, 88—89, 121—2, 156—7, 186—7, 210—1, 264—5, 281—2, 297—8, 301—2, 309—10, 360—1, 371—2, 372—3, 384—5, 397—8, 400—1, 437—8, 443—4, 488—9, 523—4, 543—4, 575—6, 583—4, 593—4, 598—9, 692—3, 723—4, 736—7, 747—8, Σ 18—19, 20—21, 68—69, 82—3—4, 102—3, 130—1, 151—2, 205—5, 275—6, 288—9, 291—2, 336—7, 369—70—71, 382—3, 389—90, 402—3, 417—8, 479—80, 490—1, 531—2, 541—2, 561—2, 587—8, 595—6, 597—8, 611—2, T 10—11, 91—92, 179—80, 233—4, 264—5, 293—4, 336—7, 357—8, 369—70, 372—3, 379—80, 380—1, 382—3, 387—8, 395—6, Y 64—65, 134—5, 145—6, 164—5, 184—5, 221—2, 246—7, 248—9, 259—60, 298—9, 341—2, 414—5, 417—8, 499—500, Φ 6—7, 49—50, 80—81, 115—6, 117—8, 124—5, 126—7, 166—7, 180—1, 235—6, 242—3, 295—6, 319—20, 343—4, 385—6, 391—2, 400—1, 403—4, 446—7, 463—4, 472—3, 542—3, X 66—67, 82—83, 133—4, 147—8, 153—4, 253—4, 254—5, 285—6, 312—3, 313—4, 314—5, 315—6, 322—3, 368—9, 401—2, 440—1, 508—10, 510—1, Ψ 22—23, 26—27, 78—79, 186—7, 222—3, 237—8, 265—6, 267—8, 280—1, 293—4, 298—9, 303—4, 307—8, 313—4, 377—8, 492—3, 504—5, 519—20, 520—1, 560—1, 579—80, 582—3, 654—5, 807—8, Ω 20—21, 40—41, 83—84, 93—94, 98—99, 163—4, 191—2, 204—5, 266—7, 268—9, 290—1 292—4, 310—2, 340—1, 347—8, 375—6, 445—6, 448—9, 453—4, 478—9, 486—7, 520—1, 555—6, 644—5, 671—2, 791—2. Od toga su primjeri K 23—24, 177—8 i II 104—5 dvostruki.

α 48—49, 52—53, 53—54, 66—67, 78—79, 96—97, 99—100, 128—9, 130—1, 132—3, 136—7, 141—2, 166—7, 175—6, 176—7, 198—9, 210—1, 217—8, 235—6, 277—8, 291—2, 311—2, 326—7, 340—1, 358—9, 370—1, 394—1, 394—5, 406—7 425—6, 441—2, β 46—47, 94—95, 165—6, 196—7, 222—3, 230—1, 281—2, 292—3, 303—4, 312—3, 337—8, 344—5, 349—50, 389—90, 427—8, γ 103—4, 113—4, 314—5, 315—6, 382—3, 449—50, 456—7, δ 37—38, 52—53, 57—58, 63—64, 65—66, 95—96, 126—7, 131—2, 171—2, 220—1, 227—8, 287—8, 297—8, 360—1, 384—5, 385—6, 408—9, 433—4, 450—1, 591—2, 602—3, 635—6, 636—7, 642—3, 643—4, 687—8, 724—6, 782—3, 812—3, 814—5, ε 8—9, 44—45, 57—58, 66—67, 100—1, 105—1, 105—6, 130—1, 165—6, 174—5, 175—6, 206—7, 230—1, 231—2, 234—5, 238—40, 249—50, 265—6, 322—3, 346—7, 366—7, 368—9,

391—2, 411—2, 413—4, 442—3, 482—3, ζ 29—30, 44—45, 57—58, 69—70, 76—77, 86—87, 176—7, 181—2, 207—8, 232—3, 262—3, 276—7, 300—1, 310—1, η 10—11, 40—41, 41—42, 44—45, 51—52, 64—65, 96—97, 112—3, 127—8, 172—3, 234—5, 245—6, 248—9, 254—5, 269—70, 270—1, 276—7, 336—7, θ 21—22, 22—23, 34—35, 41—42, 53—54, 100—1, 107—8, 186—7, 232—3, 262—3, 274—5, 296—7, 364—5, 368—9, 372—3, 403—4, 408—9, 414—5, 427—8, 430—1, 447—8, 492—3, 584—5, ι 3—4, 22—23, 92—93, 116—8, 118—9, 132—3, 182—3, 183—4, 184—5, 196—7, 204—5, 210—1, 214—5, 240—1, 241—2, 270—1, 319—20, 322—3, 337—8, 348—9, 425—6, 469—70, 543—4, 554—5, κ 3—4, 23—24, 68—69, 87—88, 119—20, 261—2, 278—9, 314—5, 348—9, 352—3, 354—5, 358—9, 366—7, 368—9, 524—5, 529—30, 543—4, 544—5, λ 32—33, 53—54, 133—4, 134—5, 166—7, 243—4, 265—7, 279—8, 289—91, 340—1, 351—2, 360—1, 364—5, 381—2, 448—9, 475—6, 481—2, 554—5, 561—2, 563—4, 609—10, 620—1, μ 39—40, 62—63, 74—75, 91—92, 96—97, 101—2, 118—9, 160—1, 168—9, 228—9, 242—3, 245—6, 409—10, 412—3, 435—6, ν 4—5, 8—9, 44—45, 45—46, 54—55, 79—80, 84—85, 97—98, 105—6, 156—7, 157—8, 181—2, 213—4, 222—3, 246—7, 262—3, 279—80, 288—9, 308—9, 325—6, 349—50, 434—5, 436—7, 437—8, ξ 5—6—7, 11—12, 15—16, 21—22, 24—26, 50—51, 57—58, 58—59, 60—61, 76—77, 85—86, 112—3, 137—8, 138—9, 200—1, 283—4, 285—6, 414—5, 449—50, 463—4, 475—6, 476—7, 520—1, ο 11—12, 12—13, 17—18, 69—70, 75—76, 103—4, 121—3, 135—6, 161—2, 223—4, 252—3, 319—20, 368—9, 407—8, 450—1, 489—90, π 17—19, 20—21, 33—34, 49—50, 76—77, 138—9, 157—8, 227—8, 247—8, 264—5, 272—3, 284—6, 441—2, 450—1, ρ 12—13, 33—34, 91—92, 197—8, 201—2—3, 205—6, 208—9, 215—6, 267—8, 269—70, 286—7, 330—1, 382—3, 419—20, 466—7, 473—4, 525—7, 546—7, 572—3, 587—8, 604—5, σ 48—49, 53—54, 67—68, 108—9, 118—9, 192—3, 218—9, 259—60, 292—3, 293—4, 295—6, 297—8, 308—9, 371—2—3, 396—7, 403—4, 425—6, τ 4—5, 17—18, 55—56, 57—58, 75—76, 76—77, 81—82, 138—40, 142—4, 157—8, 172—3, 173—4, 225—6, 241—2, 247—8, 265—6, 270—2, 322—3, 325—6, 365—6, 387—8, 429—30, 489—90, 516—7, 557—8, 579—80, 603—4, υ 56—57, 150—1, 151—2, 187—8, 192—3, 281—2, 293—4, 326—7, 390—1, φ 6—7, 8—9, 11—12, 18—19, 27—28, 28—29, 59—60, 61—62, 70—71, 77—78, 120—1, 150—1, 168—9, 209—10, 151—2, 258—9, 291—2, 352—3, 357—8, 390—1, χ 2—3, 9—10, 27—28, 54—55, 59—60, 72—73, 79—80, 123—4, 148—9, 168—9, 197—8, 314—5, 347—8, 362—3, 395—6, 404—5, 471—2, ψ 16—17, 124—5, 159—60, 190—1, 223—4, 243—4, 244—5, 249—50, 257—8, 280—1, 281—2, 319—20, 331—2, 342—3, ω 2—3, 37—38, 45—46, 48—49, 65—66, 78—79, 129—30, 132—4, 197—8, 205—6, 206—7, 227—8, 228—9, 249—50, 278—9, 288—9—90, 311—2, 353—4, 381—2, 397—8. Od toga su tri primjera dvostruka: ε 249—50, ρ 419—20, τ 75—76.

U obzir nije uzeto slijedećih 29 primjera, u kojima atribut očito stoji predikativno, tj. gdje ga treba vezati uz glagol a ne uz imenicu: Z 42—43, I 71—72, Λ 682—3, 715—6, M 395—6, 455—6, N 40—41, Ξ 414—5, Π 69—70, 378—9, 413—4, Σ 385—6, 424—5, T 206—7, Φ 606—7, ε 87—88, ι 51—52, 451—2, κ 92—93, 552—3, μ 23—24, 178—9, 301—2, ξ 91—92, 457—8, π 365—6, τ 281—2, 539—40, χ 75—76.

Specifikacija:

1) *Imenica*. — atribut (tip 0 — 1): II. 180, Od. 158 primjera.

A 1—2, 248—9, 481—2, 575—6, B 111—2, 337—8, 414—5, 416—7, 599—600, Δ 75—77, 125—6, 132—3, 145—7, 247—8, 433—4, 447—8, 470—1, 480—1, E 188—9, 295—6, 591—2, Z 313—4, 392—3, 494—5, H 143—4, 238—9, 336—7, 435—6, Θ 39—40, 55—56, 61—62, 122—3, 549—50, I 18—19, 381—2, 439—40, 628—30, K 23—24, 29—30, 30—31, 43—44, 177—8, 261—2, 471—2, 568—9, Λ 3—4, 29—30, 34—35, 39—40, 53—54, 241—2, 373—4, 453—4, 480—1, 537—8, 558—9, 583—4, M 4—5, 8—9, 50—51, 52—53, 55—56, 63—64, 148—9, 157—8, 177—8, 320—1, 326—7, 463—4, N 57—58, 123—4, 126—7, 191—2, 260—2, 339—40, 371—2, 397—8, 406—7, 439—40, 535—6, 616—7, 623—4,

732—3, Ξ 9—10—11, 104—5, 121—2, 122—3, 219—20, 343—4, 429—30, Ο 39—40, 126—7, 170—1, 312—3, 440—1, 443—4, 631—2, 655—6, 668—9, Π 7—8, 156—7, 259—60, 328—9, 367—8, 368—9, 548—9, 582—3, 604—5, 729—30, 788—9, Ρ 88—89, 121—2, 186—7, 281—2, 297—8, 301—2, 360—1, 371—2, 384—5, 397—8, 437—8, 443—4, 692—3, 723—4, 736—7, 747—8, Σ 20—21, 151—2, 205—6, 402—3, 490—1, 531—2, 587—8, 595—6, 597—8, Τ 91—92, 179—80, 293—4, 380—1, 382—3, Υ 164—5, 184—5, 248—9, 341—2, 414—5, 417—8, Φ 6—7, 49—50, 115—6, 124—5, 166—7, 295—6, 319—20, 391—2, 463—4, 542—3, Χ 66—67, 133—4, 285—6, 312—3, 368—9, 401—2, 508—9, Ψ 78—79, 222—3, 307—8, 313—4, 560—1, 582—3, Ω 20—21, 40—41, 93—94, 290—1, 292—4, 310—2, 347—8, 375—6, 448—9, 453—4, 671—2;

α 53—54, 66—67, 141—2, 326—7, 340—1, 425—6, 441—2, β 281—2, 349—50, 427—8, γ 314—5, 449—50, δ 57—58, 126—7, 287—8, 360—1, 450—1, 541—2, 602—3, 635—6, ε 57—58, 249—50, 265—6, 322—3, 346—7, 368—9, 391—2, 411—2, 413—4, 482—3, ζ 29—30, 44—45, 86—87, 181—2, 232—3, 262—3, 300—1, η 40—41, 41—42, 234—5, 245—6, 254—5, 269—70, θ 22—23, 232—3, 262—3, 296—7, 364—5, 403—4, 408—9, 447—8, 492—3, ι 116—8, 184—5, 270—1, κ 68—69, 87—88, 278—9, 354—5, 524—5, λ 32—33, 134—5, 256—7, 448—9, 475—6, 554—5, 620—1, μ 62—63, 74—75, 160—1, 168—9, 228—9, 242—3, 409—10, ν 44—45, 45—46, 54—55, 105—6, 156—7, 181—2, 246—7, 262—3, ξ 60—61, 85—86, 112—3, 283—4, 414—5, 463—4, 475—6, 476—7, ο 11—12, 75—76, 103—4, 223—4, 368—9, 450—1, 489—90, π 49—50, 138—9, 272—3, 450—1, ρ 205—6, 208—9, 330—1, 419—20 (2x), 446—7, 525—7, 572—3, 604—5, σ 53—54, 108—9, 192—3, 396—7, 403—4, 425—6, τ 17—18, 55—56, 57—58, 75—76 (2x), 142—4, 270—2, 322—3, 387—8, 603—4, υ 56—57, 150—1, 281—2, 293—4, 326—7, φ 8—9, 11—12, 27—28, 59—60, 120—1, 258—9, 357—8, 390—1, χ 2—3, 59—60, 148—9, 197—8, 347—8, 362—3, 404—5, ψ 16—17, 159—60, 223—4, 243—4, 244—5, 281—2, ω 48—49, 132—4, 197—8, 249—50, 288—90, 397—8.

Ovamo možemo pribrojiti i slijedećih sedam primjera u kojima na početku donjeg stoji demonstrativna zamjenica ili pridjev: Ω 486—7, α 370—1, θ 414—5, ι 3—4, ρ 420—1, τ 76—77, φ 28—29.

„Izuzeci“

a) πᾶς: *ispred* imenice — ukupno 33 primjera: Α 78—79, 283—4, Δ 525—6 Ε 2—3, 325—6, Κ 32—33, 173—4, Μ 270—1, Ν 772—3, Ξ 43—44, 198—9, Ο 411—2, Ρ 372—3, Φ 117—8, 180—1, α 78—79, 235—6, β 389—90, γ 315—6, δ 171—2, η 10—11, 51—52, θ 427—8, ι 554—5, λ 351—2, μ 39—40, ξ 76—77, ο 12—13, 319—20, τ 81—82, χ 72—73, 471—2, ω 353—4;

iza imenice — ukupno 44 primjera: Α 494—5, Β 788—9, Γ 411—2, Η, 389—91, Λ 173—4, Μ 179—80, 384—5, Ν 828—9, Ο 260—1, 545—6, 598—9, 636—8, Σ 288—9, Φ 472—3, Ψ 237—8, Ω 445—6, 791—2, α 52—53, 358—9, β 165—6, γ 113—4, 465—7, δ 385—6, 782—3, ε 105—6, θ 53—54, 100—1, ι 337—8, λ 133—4, 360—1, μ 412—3, ν 308—9, ξ 137—8, π 20—21, 284—6, ρ 546—7, σ 259—60, τ 4—5, 557—8, υ 151—2, φ 352—3, ψ 280—1, 319—20, 331—2.

b) ἄπας: *ispred* — 11 primjera: Ξ 35—36, 273—4, 278—9, Ρ 583—4, Ω 98—99, ζ 207—8, ν 157—8, ξ 57—58, ο 17—18, ρ 12—13, τ 78—79;

iza — 2 primjera: Μ 185—6, Υ 499—500.

c) σύνπας: 1 primjer *iza* imenice Α 240—1.

d) πῶς: *ispred* — ukupno 30 primjera:

Δ 143—4, Ζ 498—9, Ι 97—98, 116—7, Ν 709—10, 797—8, Ο 66—67, 80—81, 682—3, Π 448—9, 550—1, Σ 291—2, Ψ 504—5, 520—1, Ω 163—4, 204—5, 520—1, α 176—7, β 312—3, ζ 86—87, ι 183—4, κ 529—30, λ 340—1, 364—5, ν 349—50, ξ 200—1, 285—6, ρ 269—70, ω 45—46, 65—66;

iza — ukupno 27 primjera:

H 467—8, I 147—8, 289—90, 598—9, II 109—10, T 264—5, Y 246—7, Φ 235—6, 343—4, Ω 555—6, α 277—8, 291—2, 394—5, β 196—7, 222—3, 292—3, δ 812—3, η 270—1, 22—23, 22—23, 469—70, κ 358—9, λ 279—80, τ 173—4, φ 61—62, χ 168—9, ω 381—2.

e) ἔλλας: *ispred* — ukupno 37 primjera:

E 485—6, 524—5, 822—3, Z 411—2, N 514—5, O 121—2, T 233—4, Ω 83—84, α 128—9 132—3, 210—1, 394—5, β 303—4, δ 37—38, ε 105—6, θ 367—8, ι 543—4, λ 381—2, 563—4, ν 213—4, 325—6, ξ 138—9, 200—1, ο 69—70, 407—8, π 227—8, 264—5, ρ 33—34, σ 48—49, τ 157—8, 489—90, υ 187—8, φ 70—71, 291—2, χ 314—5, ω 37—38;

iza — ukupno 6 primjera:

Ψ 579—80, α 176—7, π 33—34, ρ 382—3, τ 325—6, χ 27—28.

f) ὁ ἔλλας: *ispred* — ukupno 7 primjera:

Λ 524—5, Ξ 368—9, II 763—4, ξ 176—7, θ 40—41, 107—8, ξ 24—26;

iza: — ukupno 6 primjera:

E 130—1, 819—20, O 66—67, Σ 102—3, Y 134—5, ω 78—79.

g) Glavni broj: *ispred* — ukupno 7 primjera:

B 96—97, E 860—1, I 383—4, Ξ 148—9, Σ 336—7, Ψ 22—23, π 247—8;

iza — ukupno 11 primjera:

Λ 26—27, 39—40, δ 403—9, 433—4, 635—6, κ 348—9, μ 245—6, ξ 21—22, 24—26, φ 18—19.

h) ἄμρω: 1 primjer *ispred* imenice II 348—9.

i) δολός: 2 primjera *ispred*: M 464—5, Λ 634—5;

iza: 1 primjer X 147—8.

j) αὐτός: 5 primjera *ispred*:

Θ 182—3, M 459—70, π 429—30, φ 251—2, ω 206—7:

iza — 2 primjera: X 82—83, ξ 449—50.

k) Komparativ, superlativ: *ispred* 14 primjera:

A 260—1, 525—5, 314—5, I 74—75, O 121—2, II 314—5, P 21—22, Σ 18—19, X 254—5, ε 442—3, λ 381—2 μ 96—97, π 76—77, φ 1124—5;

iza — 2 primjera: I 57—58, O 252—3.

l) Prisvojna zamjenica: *ispred* 4 primjera:

T 336—7, δ 643—4, λ 166—7, 481—2;

iza — 13 primjera:

O 223—4, 724—5, P 488—9, δ 687—8, ζ 310—1, ι 92—93, 348—9, λ 561—2, ν 8—9, ξ 58—59, π 441—2, χ 54—55, ψ 257—8.

m) Upitna ili neodređena zamjenica — *ispred* ukupno 15 primjera: Φ 126—7, Ψ 579—80, α 166—7, 217—8, 406—7, β 230—1, δ 642—3, ε 8—9, 206—7, ζ 276—7, ν 279—80, π 33—34, ρ 587—8, σ 218—9, υ 192—3;

iza — primjera nema.

n) οἷος: *ispred* 2 primjera: Ξ 480—1, II 340—1;

iza — 4 primjera: I 637—8, ε 130—1, η 248—9, φ 209—10

o) Demonstrativna zamjenica ili pridjev: *ispred* — 7 primjera:

Ξ 90—1, P 400—1, β 165—6, γ 103—4, 113—4, τ 365—6, ω 288—90;

iza — 3 primjera: Ξ 93—94, Φ 80—81, β 46—47.

2) *Imenica* — 2 atributa (tip 0 —2): II. 73, Od. 41 primjera:

B 402—3, 838—9, Γ 330—1, Δ 116—7, 280—1, E 294—5, 618—9, 730—1, 741—2, Z 93—94, 274—5, 393—9, H 219—20, 314—5, 345—6, Θ 43—44, 177—8, I 123—4, 265—5, 349—50, 481—2, 598—9, 636—7, K 23—24, 177—8, 314—5, Λ 17—18, 30—31, 352—3, M 56—57, 96—97, N 25—26, 359—60, 576—7, 663—4, 709—10, Ξ 171—2, 182—3, 184—5, 348—9, 350—1, O 19—20, 237—8, 357—8, 388—9, 618—9, 624—5, Π 131—2, 133—4, 221—2, 260—1—2, 487—8, 663—4, 734—5, P 4—5, 210—1, 523—4, 575—6, Σ 82—3—4, 417—8, T 369—70, 379—80, Y 64—65, 221—2, Φ 242—3, 446—7, X 313—4, 440—1, Ψ 26—27, 265—6, Ω 204—5, 477—8, 520—1;

α 130—1, 136—7, 311—2, β 292—3, δ 52—53, 95—96, ε 231—2, 249—50, ζ 57—58, 69—70, ω 96—97, 172—3, θ 274—5, ι 132—3, 241—2, κ 3—4, 368—9,

544—5, λ 53—54, μ 435—6, ν 84—85, ξ 11—12, 50—51, 520—1, Ο 135—6, π 17—19, ρ 91—92, 201—2—3, 215—6, σ 67—68, 293—4, 297—8, τ 138—40, 173—4, 241—2, υ 390—1, φ 150—1, 168—9, ψ 190—1, ω 2—3.

3) *Imenica — 3 atributa* (tip 0 — 3): *Il.* 11, *Od.* 11 primjera:

E 193—4, 745—6, H 264—5, Θ 360—1, 389—90, K 257—8, Λ 628—9, Π 140—1, Σ 275—6, Φ 403—4, X 510—1;

δ 220—1, θ 186—7, ι 204—5, ν 288—9, 434—5, ο 417—8, π 157—8, τ 172—3, 579—80, φ 77—78, ω 205—6.

4) *Imenica — 4 atributa* (tip 0 — 4): Σ 369—71 i ξ 5—6—7.

5) *Imenica s 1 atribut.* — *1 atribut* (tip 1 — 1): *Il.* 59, *Od.* 47 primjera:

B 448—9, Γ 334—5, 336—7, 386—7, Δ 105—6, 127—8, E 87—88, 125—6, 452—3, 734—5, 738—9, 875—6, Θ 385—6, I 578—9, Λ 242—3, 269—70, 632—3, 680—1, 830—1, 846—7, M 313—4, 425—6, N 5—6, 12—13, 99—100, 160—1, 611—2, 803—4, Ξ 214—5, Ο 223—4, 480—1, 597—8, Π 135—6, 137—8, 161—2, 380—1, 866—7, P 156—7, 593—4, Σ 382—3, T 10—11, 357—8, 372—3, 395—6, Y 145—6, 259—60, Φ 385—6, 400—1, X 314—5, 315—6, 322—3, Ψ 186—7, 280—1, 293—4, 303—4, 377—8, 492—3, 519—20, Ω 644—5;

α 48—49, 198—9, β 337—8, 344—5, δ 63—64, 65—66, 131—2, 227—8, 297—8, 636—7, ε 66—67, 100—1, 165—6, ζ 76—77, η 64—65, 112—3, 336—7, θ 34—35, 372—3, 430—1, 584—5, ι 118—9, 196—7, 210—1, 240—1, κ 23—24, 352—3, λ 243—4, 609—10, μ 101—2, ν 4—5, 222—3, 436—7, 437—8, ξ 15—16, ο 121—3, ρ 197—8, 267—8, 286—7, 473—4, σ 118—9, τ 265—6, 516—7, χ 123—4, ψ 342—3, ω 228—9, 311—2.

6) *Imenica s 1 atribut.* — *2 atributa* (tip 1 — 2): *Il.* 31, *Od.* 25 primjera:

B 42—43, 324—5, Γ 125—6, E 722—3, H 440—1, Θ 41—42, I 186—7, K 133—4, 215—6, Λ 26—27, 492—3, M 454—5, N 21—22, 23—24, 36—37, 612—3, 798—9, Ξ 176—7, Ο 704—5, P 53—54, 543—4, Σ 130—1, 389—90, 479—80, 541—2, X 153—4, Ψ 654—5, 807—8, Ω 191—2, 340—1;

α 96—97, β 94—95, ε 44—45, 174—5, 175—6, 238—40, η 44—45, 127—8, ι 214—5, 319—20, κ 119—20, 261—2, 314—5, 366—7, 543—4, ν 79—80, 97—98, σ 295—6, φ 6—7, χ 9—10, 79—80, ψ 249—50, ω 129—30, 227—8, 278—9.

7) *Imenica s 1 atribut.* — *3 atributa* (tip 1 — 3): *Il.* 6, *Od.* 3 primjera:

B 764—5, M 294—5, Ο 308—9, T 387—8, Ψ 267—8, Ω 268—9; ε 366—7, μ 91—92, σ 308—9.

8) *Imenica s 1 atribut.* — *4 atributa* (tip 1 — 4): ukupno 3 primjera:

Π 801—2, μ 118—9, σ 371—2—3.

9) *Imenica s 2 atrib.* — *1 atribut* (tip. 2 — 1): *Il.* 6, *Od.* 6 primjera:

K 292—3, Λ 41—42, 43—44, M 220—1, Ξ 238—9, 385—6;

Υ 382—3, δ 384—5, λ 289—91, ο 161—2, σ 292—3, τ 225—6.

10) *Imenica s 2 atrib.* — *2 atributa* (tip 2 — 2): *Il.* 5, *Od.* 5 primjera:

E 743—4, M 202—3, Ο 677—8, Σ 611—2, Ω 266—7;

δ 724—5—6, 814—5—6, ε 230—1, 234—5, ι 322—3.

11) *Imenica s 2 atrib.* — *3 atributa* (tip 2 — 3): *Il.* 0, *Od.* 1: α 99—100

12) *Imenica s 3 atrib.* — *3 atributa* (tip 3 — 3): *Il.* 0, *Od.* 1: ι 425—6.

Ime — patronimik: *Il.* 42, *Od.* 3 primjera:

B 540—1, 576—7, 612—4, 627—8, 772—3, 816—7, Δ 489—90, 463—4, E 59—60, 534—5, Z 12—13, 32—33, 298—9, H 14—15, I 368—9, Λ 338—9, 489—90, 613—4, 672—3, 809—10, M 437—8, N 156—7, 560—1, 802—3, Ξ 364—5, 443—4, 449—50, 459—60, 511—2, Ο 525—6, 526—7, Π 58—59, 193—4, P 323—4, Σ 249—50, Y 76—77, 382—3, 407—8, Ψ 182—3, 302—3, 687—8;

β 157—8, θ 115—6, ω 451—2.

Obrnuti redosljed pokazuju ova četiri primjera: O 546—7, Ψ 353—4, λ 519—20, χ 330—1.

Glagol — prilog: Il. 66, Od. 77 primjera:

A 207—8, 277—8, 434—5, 11—12, 28—29, 65—66, 331—2, Γ 116—7, Δ 427—8, E 373—4, 523—4, 807—8, Z 124—5, Θ 505—6, 546—7, I 369—70, 428—9, 476—7, K 49—50, 264—5, 288—9, 344—5, 345—6, 472—3, Λ 708—9, M 25—26, 73—74, 164—5, 335—7, N 2—3, 29—30, 646—7, 779—80, Ξ 16—18, 20—21, 57—58, O 361—2, 385—6, 469—70, Π 66—67, 177—8, 689—90, 845—6, P 189—90, 305—6, 391—2, 722—3, Σ 599—600, T 148—9, 218—9, 316—7, Y 56—57, 189—90, 210—1, 443—4, Φ 459—60, 509—10, X 18—19, 158—9, 406—7, Ψ 363—4, 364—5, 407—8, 620—1, 742—3, 759—60;

β 57—58, 321—2, 405—6, γ 29—30, 137—8, δ 31—32, 91—92, 517—8, ε 119—20, 163—4, 192—3, 349—50, ζ 249—50, 282—3, 311—2, η 37—38, 151—2, 192—3, θ 6—7, 268—9, ι 355—6, 482—3, 539—40, μ 105—6, 249—50, 353—4, 438—9, ν 55—56, 75—76, 99—100, 267—8, ξ 37—38, 68—69, 109—10, 152—3, 253—4, 316—7, 336—7, 345—6, 348—9, 357—8, 366—7, 499—500, 510—2, O 490—1, 496—7, π 110—1 152—3, 270—1, ρ 42—43, 170—1, 185—6, 209—10, 251—2, 333—4, 450—1, 463—4, 536—7, σ 23—24, 161—2, 202—3, 241—2, 329—30, 376—7, 389—90, τ 211—2, 300—1, υ 12—13, 23—24, 62—63, 100—1, 105—6, 307—8, χ 187—8, 277—8, 297—8, ψ 196—7.

Obrnuti položaj: *prilog-glagol: Il. 18, Od. 47 primjera:*

K 556—7, Λ 802—3, N 551—2, 671—2, O 683—4, Π 44—45, 606—7, 672—3, 682—3, Σ 226—7, T 68—69, Y 101—2, 108—9, 257—8, 426—8, 426—7, 449—50, Ψ 791—2, Ω 37—38;

α 1—2, 325—6, 434—5, β 63—64, 244—5, 296—7, 297—8, 157—8, δ 473—4, 557—8, 755—6, ε 59—60, ζ 32—33, 53—54, 273—4, 289—90, θ 268—9, μ 289—90 ν 349—50, 309—10, 336—7, ξ 3—4, 5—6, 90—91, 167—8, ο 311—2, π 397—8, ρ 72—73, 188—9, 303—4, 587—8, σ 175—6, 347—8, 391—2, τ 211—2, 285—6, φ 87—88, 89—90, 238—9, 384—5, χ 19—20, 140—1, 287—8, ω 19—20, 41—42, 107—8, 386—7.

PRILOG II

Hijazam:

Ukupno u oba epa ima 649 primjera; od toga na *Ilijadu* otpada 378, a na *Odiseju* 271 primjera:

A 4—5, 7, 9—10, 11—12, 19, 46—47, 68—69, 101—2, 179, 180—1, 183, 183—4, 192, 210, 225, 255—6, 269—70, 273, 339, 367, 389—90, 403—4, 410—1, 421—2, 443—4, 462—3, 494—5, 500—1, 509—10, 512—3, 558—9, B 3—4, 76—77, 85—86, 97—98, 108, 120—2, 209—10, 278—9, 281—2, 289, 293—4, 420, 459—62, 478—9, 490, 497—8, 537—8, 559—61, 591—2, 599—600, 605—6, 642, 646—7, 677, 697, 700—1, 706—7, 808, 837—8, 870—1, Γ 51—52, 169—70, 179, 202, 237, 247—8, 314, 327, 343, 359—60, 396—7, Δ 8, 42, 63, 80, 123, 125, 132—3, 145, 222, 238, 292, 364, 392—3, 394—5, 400, 407, 408, 416, 450—1, 529—530, 531, E 83, 145—6, 213, 236, 480, 657—8, 688, 691, 704, 839, 908, Z 10—11, 27—28, 30—31, 32—33, 35—36, 57—58, 62—63, 113—4, 259—60, 265, 319—20, 366, 432, 471, H 9—10, 29—30, 77—81, 88, 140—1, 168, 253—4, 290—1, 292, 294—7, 354—5, 365—6, 379, 397, Θ 52, 64—65, 67, 114, 128—9, 141—2, 182—3, 206, 300—1, 333, 518, 532—3, 557, I 88, 118, 122—3, 149—52, 169, 189, 233, 240—2, 254—5, 259, 264—6, 291—4, 325—6, 328—9, 352—3, 366, 389—90, 443, 450, 467, 515—7, 574—5, K 13, 91—92, 112, 428—9, 458—9, Λ 57, 59—70, 82—83, 175—6, 191, 194, 204—5, 206, 208, 209—10, 226, 292—5, 393—4, 414—19, 419—20, 420—3, 501, 552—4, 564, 633—4, 679, 728—9, 755, 761, 790, M 129—30, 166, 198, 258—9, 282, 283, 308, 319—20, N 4—5, 14, 41—42, 108, 131, 140—1, 377—8, 383—4, 422, 626, 629, 637, 667—8, 669—70, 685—6, 694—5, 715, Ξ 6—7, 35—36, 47, 201, 291, 302, 347—8, 511—3, O 125, 190—1, 260—1, 271, 306—7, 319, 321—2, 323, 322—9, 333—4, 395—6, 417, 474, 558, 601—2,

620—1, 702, 711—2, 713—5, 723, Π 33—34, 34—45, 129, 215, 224, 228—3, 248, 251—2, 294—5, 299, 334, 337—40, 356—7, 361, 523—4, 572—3, 630, 694—6, 725, 740—1, 742—3, 760, 772—3, 778, 805, 830—1, P 28, 63—64, 107, 162, 325—6, 392, 455, 496, 505, 596, 607—8, 754, Σ 105—6, 275, 331—2, 348, 379, 398—405, 452, 476—7, 514, 517, 577—8, 595—6, 597—8, T 26, 48, 194—5, 217—9, 243—4, 245—6, 280—1, 295—6, 359—60, 361, Y 34—35, 39—40, 58, 60, 74, 126—7, 154—5, 160, 206—7, 215—219—230, 240, 372, 390—1, 477, 493—4, Φ 9—10, 51—52, 109, 134, 313, 365, 372—3, 489—90, X 2, 62, 124, 143, 158, 226, 256—7, 310, 389—90, 421—2, 469, 485—6, Ψ 12, 30—31, 114—5, 130—1, 146, 220, 228, 261, 264—5, 295, 577—8, 634—5, 636—7, 708—9, 838, Ω 100, 113—4, 134—5, 146—7, 175—6, 195—6, 249—51, 474, 503, 569—70, 586, 625—6, 629 —31, 700—1, 710—1, 729—30, 730;

α 5, 36, 39, 92, 136—7, 248, 276, 292—3, β 196, 212, 224—5, 255—6, γ 1—2, 29—30, 40, 144, 310, 323, 368, 368—9, 424, 455, 459—60, δ 35—36, 95, 111, 131, 174, 297—9, 320, 456, 458, 456—8, 476, 477—8, 517—8, 589, 622—3, 666, 669, 757, 786, ε 41—42, 106—7, 114—5, 167, 231—2, 265—6, 452, 467, 471—2, ζ 1—3, 29—30, 105—6, 123—4, 194, 214—5, 233—4, 262—3, 295, 314—5, 325—6, η 76—77, 86—87, 88—89, 104—5, 120—1, 169, 279, 289, 336—8, θ 52—54, 61, 64, 84—85, 151, 163, 308—9, 322—3, 417, 426, 437, 439—40, 447, 470, 480—1, 570, 579, ι 40, 123—4, 156, 159—60, 173, 186, 219—20, 265—6, 315—6, 334—5, 447—9, 451—2, 462, 521, 532—3, 555, κ 10—11, 54—55, 131—2, 145, 234—6, 298, 305—6, 352—3, 354—5, 368—9, 474, 510, 544—5, λ 38—39, 61, 77, 124—5, 225—6, 292—3, 300, 308, 311—2, 315—6, 320, μ 19, 68, 89—90, 118, 265—6, 267—8, 299, 330—2, 346—7, 395, 412, 413—4, 416—7, ν 8—9, 99—100, 118, 134—5, 178, 368—9, 406, 408, 409—10, ξ 24—26, 97—98, 100—1, 100—3, 109, 158—9, 276—7, 437—8, 511—2, 528—31, ο 81—82, 82—83, 97—98, 135—6, 140, 233, 301—2, 496—7, 527, π 17—20, 51—52, 75, 119—120, 125, 126—7, 164, 177—8, 229—30, 242, 249—50, 293, 428, 431—2, 442—4, ρ 91—92, 155—6, 180, 390—1, 488, 541—2, σ 52—53, 133, 262—3, 282, 292—5, 322, 374, τ 12, 109—12, 133, 177, 234, 241—2, 273—4, 317, 330—1, 341—2, 387—8, 446, 480—1, 515, 527, 548, 549, 587, υ 61—63, 69, 70—71, 100—1, 132—3, 151—2, 230—1, 250, 259, 260, 353, φ 11—12, 29—30, 34, 59—60, 97, 99—100, 127, 135, 180, 214, 224—5, 268, 338, 340—1, 404—9, χ 81—82, 110—1, 123—5, 183—4, 214, 241—3, 369—70, 444, 450—1, 463—4, 478—9, ψ 9, 259, 271—2, 300—1, 331—2, 369—70, ω 12, 65—66, 110, 165—6, 228—30, 250, 276—8, 312—3, 340—1, 417, 459, 545.

Specifikacija

I) Hijazam unutar jednoga stiha:

a) unutar jedne rečenice: Il. 162, Od. 116 primjera.

A 7, 19, 179, 183, 192, 210, 225, 273, 339, 367, 422, 510, B 108, 182, 289, 420, 490, 677, 697, Γ 179, 202, 237, 314, 327, 343, Δ 8, 42, 63, 80, 123, 125, 145, 222, 238, 292, 364, 400, 407, 408, 416, 531, E 83, 213, 236 480, 688, 691, 704, 908, Z 265, 366, 424, 432, 471, H 81, 168, 291, 379, 397, Θ 52, 114, 206, 333, 518, 557, I 88, 118, 169, 189, 233, 366, 443, 450, 457, K 13, 112, Δ 57, 191, 194, 206, 208, 226, 501, 564, 679, 755, 761, M 166, 198, 282, 283, 308, N 14, 108, 131, 422, 626, 629, 637, 715, Ξ 47, 201, 291, 302, O 125, 271, 323, 417, 474, 558, 702, 723, Π 129, 215, 224, 248, 300, 334, 361, 630, 725, 760, 805, P 28, 455, 496, 505, 596, 754, Σ 275, 379, 452, 514, 517, T 26, 48, 361, Y 58, 60, 74, 160, 240, 372, 477, Φ 134, 313, X 2, 62, 124, 226, 310, 469, Ψ 146, 220, 261, 295, 838, Ω 474, 503, 586, 710, 730;

α 5, 36, 39, 92, 248, 276, β 196, 212, γ 40, 144, 310, 323, 424, δ 95, 11, 131, 174, 320, 456, 458, 476, 478, 589, 666, 669, 757, 786, ε 42, 115, 167, 452, 467, ξ 194, 295, 315, η 77, 169, 279, θ 61, 64, 151, 163, 447, 470, 579, ι 40, 124, 156, 173, 186, 462, 521, 521, 533, 555, κ 145, 298, 474, 510, λ 61, 77, 300, 308, μ 19, 68, 118, 299, 412, ν 118, 406, 408, ξ 109, ο 140, 233, 500, 527, π 75, 125, 242, 293, 428, ρ 180, σ 133, 282, τ 12, 133, 177, 234, 317, 446, 515, 527, 548, 587, υ 69, 250, 259, 260, φ 34, 97, 127, 135, 180, 214, 268, 338, χ 82, 214, 444, ψ 9, 259, ω 46, 66, 110, 250, 417, 459.

b) *Hijastički raspored pokazuju unutar jednoga stiha dijelovi dviju kraćih rečenica*: Il. 18, Od. 13 primjera.

B 642, 808, Θ 67, I 259, Λ 790, O 319, Π 778, P 107, 262, 392, Σ 248, Φ 109, 365, X 143, 158, Ψ 12, 228, Ω 100;

Υ 455, η 289, θ 417, 426, 437, μ 395, ν 178, π 164, ρ 488, σ 322, 374, υ 353, ω 545.

c) *Jedan dio prve ili druge sintagme koja ostvaruje hijazam ne može stati u isti stih*: Il. 27, Od. 32 primjera.

A 389—90, 403—4, 442—4, 558—9, B 3—4, 97—98, 293—4, 599—600, Δ 132—3, Z 27—28, 113—4, H 9—10, 128—9, 182—3, N 41—42, Ξ 6—7, 35—36, O 260—1, 601—2, II 356—7, T 194—5, 295—6, Y 34—35, Ψ 130—1, Ω 113—4, 134—5, 729—30;

α 136—7, 392—3, β 255—6, γ 368—9, δ 35—36, ζ 233—4, 262—3, 325—6, θ 84—85, 308—9, 439—40, 480—1, ι 265—6, κ 234—6, 354—5, 368—9, λ 315—6, 319—320, ν 8—9, 134—5, 409—10, ο 82—83, 135—6, π 126—7, 229—30, 442—4, ρ 91—92, τ 341—2, υ 151—2, φ 99—100, χ 369—70, ω 165—6.

II) *Hijazam na granici između dviju rečenica od kojih je jedna u zakoračenju*:

a) *unutar jednoga stiha*: Il. 83, Od. 54 primjera:

A 9—10, 11—12, 46—47, 68—69, 101—2, 183—4, 269—70, 462—3, 494—5, 500—501, 512—3, B 76—77, 85—86, 209—10, 278—9, 459—62, 706—8, 796—7, Γ 359—60, Δ 392—3, 450—1, 529—30, E 657—8, Z 10—11, 30—31, 32—33, 35—36, 62—64, 259—60, 319—20, H 29—30, 253—4, 290—1, 354—5, 365—6, Θ 64—64, 141—2, 300—1, 532—3, I 254—5, 574—5, K 91—92, Λ 175—6, 204—5, 419—20, 633—4, N 140—1, 383—4, O 190—1, 306—7, 321—2, 395—6, 713—5, II 228—9, 251—2, 294—5, 337—40, 572—3, 740—2, 742—3, P 63—65, 325—6, 607—8, Σ 105—6, 476—7, 577—8, 595—6, 597—8, T 217—9, 245—6, Y 126—7, 154—5, 390—1, 493—4, Φ 51—52, 489—90, X 256—7, 421—2, Ψ 264—5, 577—8, Ω 569—70, 625—6;

β 224—5, γ 29—30, 459—60, δ 517—8, ε 106—8, 231—2, 265—6, 471—2, ζ 1—3, 29—30, 44—45, 105—6, η 86—87, θ 52—54, 522—3, 570—1, ι 159—60, 219—20, 315—6, 334—5, 447—9, 451—2, κ 10—11, 54—55, 131—2, 305—6, 352—3, 544—5, λ 225—6, 311—2, μ 346—7, 413—4, 416—7, ν 99—100, ξ 24—26, 437—8, 511—2, ο 301—2, 496—7, π 119—20, 177—8, σ 109—13, 330—1, 387—8, υ 61—63, 70—71, 100—1, 132—3, φ 11—12, 59—60, χ 450—1, 478—9, ψ 331—2, 369—70.

b) *Hijazam na granici između dviju rečenica i dviju metara*: Il. 37, Od 24 primjera:

A 180—1, 255—6, 410—1, B 837—8, 870—1, E 145—6, H 77—81, 140—1, 294—7, I 325—6, 328—9, 352—3, 389—90, 515—8, Λ 209—10, 292—5, 414—20, 420—3, N 377—8, 666—8, Ξ 511—3, O 332—9, II 523—4, 694—6, 830—1, Σ 398—405, Y 215—219—230, Φ 9—10, 372—3, X 389—90, Ψ 634—5, 636—7, 708—9, Ω 145—7, 175—6, 195—6, 629—31;

δ 456—8, 662—3, ζ 214—5, η 104—5, μ 89—90, 330—2, ξ 100—3, 528—31, ο 81—82, π 17—20, 51—52, 249—50, ρ 541—2, σ 292—5, τ 479—81, φ 29—30, 224—5, 404—9, χ 123—5, 183—4, ψ 300—1, ω 11—13, 228—30, 312—3.

III) *Hijazam u zakoračenju*:

a) *epsko nabranje*: Il. 18, Od. 3 primjera:

B 497—8, 537—8, 559—61, 605—6, 646—7, I 150—2, 292—4, K 428—9, 458—9, Λ 59—60, 728—9, N 685—6, Ξ 347—9, O 711—2, Y 38—30, Ψ 30—31, Ω 249—51;

ζ 123—4, η 120—1, τ 241—2;

b) *nizovi hijazma*: Il. 10, Od. 10 primjera:

B 478—9, Γ 50—51, I 122—4, 264—6, Λ 82—83, M 258—9, N 4—6, T 243—4, 280—1, 359—61;

δ 297—9, η 88—90, 336—8, ξ 100—1, π 431—2, σ 262—3, τ 241—2, χ 110—1, ω 274—8, 340—1;

c) *Sintagme koje ostvaruju hijazam ili nisu usporedne ili su prostorno odijeljene ili im članovi nisu istovrsni: Il. 10, Od. 7 primjera:*

B 120—2, Γ 247—8, Δ 394—5, M 129—30, N 694—5, O 333—4, Σ 331—2, IY 206—7, X 485—6, Ω 700—1;

γ 1—2, ξ 158—9, ρ 155—6, 390—1, σ 52—53, υ 230—1, φ 340—1;

d) *Istaknuti dio druge sintagme stoji na početku donjega stiha: Il. 11, Od 12 primjera:*

B 700—1, Γ 169—70, 396—7, Z 57—58, Λ 393—4, M 319—20, N 669—70, O 620—1, II 33—34, 34—35, 772—3, Ψ 114—5, λ 38—39, 124—5, 292—3, μ 265—6, 266—8, ν 368—9, ξ 97—98, 276—7, ο 97—98, τ 273—4, χ 463—4, ψ 271—2.

PRILOG III:

Usporednost (iz stiha u stih):

Ukupno u oba epa ima 701 primjer; od toga na *Ilijadu* otpada 427, a na *Odiseju* 274 primjera:

A 4—5, 15—16, 37—38, 62—63, 145—6, 180—1, 226—8, 234—6, 255—6, 263—5, 337—8, 338—40, 374—5, 451—2, 490—1, 514—5, 526—7, 602—4, B 73—74, 117—8, 151—3, 231—2, 250—1, 259—60, 340—1, 365—6, 367—8, 478—9, 489—90, 494—5, 496—8, 500—2, 503—4, 505—6, 507—8, 519—20, 531—3, 536—8, 559—61, 563—4, 569—70, 571—2, 573—5, 581—2, 591—2, 593—4, 605—6, 616—7, 639—40, 646—8, 650—1, 655—6, 676—7, 695—7, 700—1, 711—2, 716—7, 738—9, 769—70, 773—5, 854—5, 868—9, Γ 17—18, 54—55, 78—80, 113—4, 146—7, 169—70, 174—5, 214—5, 221—2, 247—8, 276—7, 396—7, 439—40, Δ 26—27, 35—36, 46—47, 48—49, 78—79, 136—7, 146—7, 158—9, 164—5, 186—7, 215—6, 223—5, 258—9, 295—6, 297—8, 303—5, 338—9, 341—2, 374—5, 394—5, 439—40, E 53—54, 63—64, 171—2, 182—3, 253—4, 515—6, 517—8, 650—1, 677—8, 700—1, 705—7, 740—1, 782—3, 802—3, Z 57—58, 208—9, 239—40, 378—9, 383—4, 411—3, 418—9, 429—30, 436—7, 444—5, 448—9, 450—2, H 9—10, 179—80, 197—8, 235—6, 256—7, 288—9, 294—5, 400—1, 473—5, Θ 116—7, 154—5, 188—9, 224—5, 254—5, 274—6, 282—3, 290—1, 323—4, 416—7, 479—81, 502—3, 506—7, 546—7, 551—2, 557—8 I 10—12, 24—26, 55—56, 65—66, 81—84, 100—1, 122—4, 150—2, 158—60, 160—1, 207—8, 225—7, 241—2, 264—6, 267—8, 292—4, 315—6, 360—1, 365—6, 408—9, 440—1, 499—500, 522—3, 544—5, 556—8, 632—3, 638—9, 674—5, 701—2, K 6—7, 12—13, 109—10, 228—31, 255—7, 260—1, 428—9, 430—1, 458—9, 520—1, 552—3, Λ 7—8, 57—60, 82—83, 150—1, 163—4, 193—4, 208—9, 244—5, 301—3, 373—5, 275—7, 534—7, 537—8, 552—4, 572—3, 630—1, 631—2, 666—8, 716—7, 727—9, 756—7, 771—2, 778—9, 788—9, M 10—11, 20—22, 22—23, 45—46, 129—30, 139—40, 155—6, 159—60, 160—1, 212—4, 239—40, 269—70, 281—3, 315—6, 319—20, 335—6, 339—40, N 4—5, 91—93, 127—8, 264—5, 301—2, 308—9, 341—2, 389—90, 424—6, 478—9, 543—4, 636—7, 638—9, 666—8, 669—70, 685—6, 691—3, 730—1, 758—9, 770—1, 790—2, E 6—7, 21—22, 92—93, 190—1, 216—7, 247—8, 347—9, 419—20, 425—6, 473—4, 494—5, O 36—39, 37—38, 97—99, 106—7, 143—4, 181—2, 213—4, 281—3, 301—2, 314—6, 416—8, 440—1, 497—8, 502—3, 511—2, 569—70, 594—5, 620—1, 657—8, 711—2, 735—6, II 33—34, 34—35, 53—54, 98—99, 223—4, 299—300, 415—7, 482—3, 514—5, 559—60, 584—5, 590—1, 668—70, 679—80, 694—6, 707—9, 812—3, P 20—21, 41—42, 51—42, 91—92, 166—8, 216—8, 242—3, 328—30, 357—8, 361—3, 372—3, 385—7, 432—3, 548—9, 661—3, 688—9, Σ 35—37, 39—46, 47—49, 107—8, 153—4, 282—3, 330—2, 414—5, 419—20, 457—60, 474—5, 483—5, 486—7, 587—9, T 43—44, 81—82, 85—86, 147—8, 149—50, 201—2, 213—4, 239—40, 243—4, 258—9, 291—3, 310—1, 359—61, Y 7—8, 8—9, 33—35, 38—40, 59—60, 206—7, 237—8, 307—8, 360—1, 499—502, Φ 103—5, 141—2, 194—5, 196—7, 198—9, 209—10, 301—2, 316—7, 485—6, 574—5, 609—10, X 62—65, 74—75, 86—88, 108—10, 111—2, 113—4, 123—4, 127—8, 151—2, 300—1, 468—70, Ψ 30—31, 45—46, 66—67, 99—100, 114—5, 197—8, 245—6, 259—61, 262—4, 346—8, 435—7, 444—5, 512—3,

549—50, 607—8, 632—3, 634—5, 719—20, 884—5, Ω 2—3, 10—11, 25—26, 27—28, 36—37, 69—70, 101—2, 117—9, 129—30, 146—7, 172—3, 175—6, 207—8, 229—31, 233—4, 249—51, 257—8, 261—2, 341—2 376—7, 416—8, 419—20, 429—30, 466—7, 544—5, 577—8, 644—6, 700—1, 707—8, 731—2, 736—7, 768—70, 771—2;

α 97—98, 164—5, 237—8, 303—4, 397—8, β 87—88, 116—8, 199—200, 326—7, 338—9, 411—2, γ 2—3, 109—10, 170—2, 188—90, 232—4, 289—90, 324—5, 367—8, 413—4, 427—9, 432—4, 479—80, δ 71—73, 84—85, 110—2, 149—50, 175—6, 209—11, 238—9, 250—1, 297—9, 380—1, 389—90, 423—4, 456—7, 469—70, 489—90, 536—7, 552—3, 603—4, 646—7, 743—4, 747—8, ε 45—46, 184—5, 185—6, 208—9, 271—3, 295—6, 453—4, ζ 72—73, 120—1, 123—4, 132—3, 154—5, 184—5, 263—4, η 43—45, 56—57, 69—71, 115—6, 147—8, 156—7, 336—8, θ 21—23, 98—99, 111—4, 129—30, 134—6, 163—4, 248—9, 392—3, 396—7, 506—9, 550—1, 557—8, 570—1, 575—6, ι 80—81, 166—7, 175—6, 184—6, 221—2, 275—6, 325—6, 373—4, 517—8, κ 138—9, 198—200, 230—1, 239—40, 256—7, 312—3, 350—1, 395—6, 447—8, 484—5, 509—10, 513—4, 539—40, λ 38—39, 66—68, 112—3, 124—5, 202—3, 263—4, 267—9, 292—3, 309—10, 330—2, 364—6, 401—3, 459—60, 467—9, 531—2, 535—6, 589—90, 611—3, μ 2—3, 116—7, 156—7, 175—6, 260—1, 265—6, 266—8, 380—1, 385—6, ν 10—12, 44—45, 59—60, 67—68, 182—3, 194—6, 201—2, 217—8, 240—1, 274—5, 303—4, 367—9, 402—3, ξ 90—91, 96—98, 158—9, 172—3, 178—9, 183—4, 193—4, 212—3, 216—7, 222—3, 224—5, 244—5, 264—5, 267—8, 276—7, 278—9, 367—8, 464—5, ο 83—85, 97—98, 228—9, 261—2, 297—8, 304—6, 322—3, 347—8, 355—6, 368—9, 376—9, 423—3, 441—2, π 3—4, 4—5, 8—9, 9—10, 15—16, 108—10, 143—4, 184—5, 252—3, 276—7, 293—4, 303—3, 383—4, 428—9, 431—2, ρ 155—6, 223—4, 343—4, 384—5, 390—1, 433—4, 436—7, 471—3, 510—1, σ 3—4, 68—69, 101—2, 143—5, 236—8, 262—3, 328—9, 377—8, τ 12—13, 32—32, 37—38, 61—62, 83—84, 134—5, 167—8, 176—7, 197—8, 218—9, 238—9, 265—7, 273—4, 303—4, 376—7, υ 34—35, 120—1, 149—51, 151—3, 266—7, 311—3, 317—9, 365—6, 378—9, φ 61—62, 107—8, 214—5, 300—1, 340—1, 346—7, χ 39—40, 65—66, 76—77, 85—86, 101—2, 103—4, 110—1, 132—3, 144—5, 158—9, 167—8, 183—4, 221—3, 241—3, 266—8, 305—6, 422—3, 463—4, 499—500, ψ 55—56, 106—7, 174—5, 271—2, 314—5, 324—5, 2 377—8, ω 15—17, 67—68, 217—8, 222—3, 228—9, 245—7, 285—6, 292—3, 299—300, 340—1, 400—1, 430—1.

Imenica (+ atrib.) — imenica + atribut :

A (37—38), 339—40, (451—2), B (231—2), (340—1), (489—90), (507—8), 519—20, 537—9, 538, (569—70), (639—40), (695—6) 700—1, Γ (174—5), 247—8, 396—7, Δ (35—36), (146—7), (158—9), E (517—8, 782—3, Z 57—58, H 256—7, I 122—4, 150—2, 264—6, 292—4, (315—6), 365—6, K 430—1, 458—9, Λ 373—5, 552—4, (630—1), (631—2), M (155—6), (160—1), 282—3, 319—20, N (127—8), (341—2), (389—90), (636—7), 669—70, Ξ 347—9, O 620—1, (711—2), Π 34—35, (223—4), (482—3), P (20—21), (329—30), (548—9), 661—3, Σ (414—5), (458—9), (474—5), T (243—4), (291—3), (359—61), Y 8—9, Φ 196—7, (198—9), (316—7), (485—6), X (86—88), 11—2, (151—2), Ψ 30—31, 114—5, 259—61, 263—4, (512—3), 884—5, Ω (2—3), 229—31, (233—4), 644—6, β (87—88), γ (289—90), δ 297—9, ε 295—6, (453—4), ζ 263—4, η 115—6, 336—8, θ (134—6), (163—4), (248—9), ι 185—6, (373—4), κ (509—10), λ 38—39, 124—5, 292—3, (531—2), 589—90, ν 195—6, 367—8, ξ (244—5), ο (355—6), π 15—16, 184—5, ρ (384—5), σ 68—69, (262—3), (377—8), τ 32—33, 37—38, (176—7), 273—4, υ (152—3), φ 340—1, χ (85—86), (101—2), (110—1), (144—5), 183—4, (222—3), 463—4, ψ 271—2, ω 67—68, (299—300).

U zagradi su primjeri s atributom samo u donjem stihu.

RIASSUNTO

B. Glavičić: IN DIFESA DELLA LEZIONE OIΩNOIZI TE ΠΑΣI

La ricerca della lezione originaria del verso A 5 dell'Iliade costituisce un antico e spesso dibattuto problema filologico che, malgrado i numerosi tentativi, non ha tuttora avuto una soluzione plausibile. Perciò l'autore del presente saggio affronta il problema da un nuovo punto di vista. Egli lo sposta completamente nell'ambito dello stile di Omero: con una completa analisi degli svariati e molteplici dati egli si propone di stabilire quale delle due lezioni antiche sia la più verosimile tenendo conto: 1) delle consuetudini espressive di Omero, verificabili in varie parti dell'Iliade, nell'esprimere pensieri analoghi; 2) delle sue possibilità espressive nell'esprimere, d'una parte, frasi qual'è la A 4—5 αὐτοὺς δὲ... che si estende da un verso all'altro, e, dall'altra parte, nella disposizione — nell'interno di tale frase — di quelle sue parti componenti quali sono nel testo controverso ἐλῶρια κύνεσσιν/οἰωνοῖσι τε πᾶσι (oppure δαῖτα). In breve, una grande parte dell'analisi è dedicata alla messa in rilievo di determinate norme metrico-stilistiche di Omero in rapporto con il suo uso peculiare dell'accavalcamento. Con ciò, il nostro problema perde evidentemente il suo usato aspetto: problema di una parola sola, isolata, problema di una, sebbene particolarmente interessante, *varia lectio*, ed assume una proporzione più vasta e più importante, degna di essere trattata più profondamente.

Le conclusioni dell'autore sono fondate su dati attinti dal testo Omerico completo, e spesso corredate di esperienze acquisite durante la stesura della sua dissertazione sull'accavalcamento in Omero (*Metričko zakoračenje u Homera*, Zadar 1964).

I risultati si possono riassumere, in breve, così:

In favore della lezione tradizionale πᾶσι, e contro la lezione di Zenodoto δαῖτα, parlano:

1) *Ragioni di stile*. La lezione di Zenodoto non trova riscontro stilistico in numerose parti dell'Iliade ed Odissea nelle quali si possono trovare idee analoghe. E ciò è verificabile in quanto segue:

a) Omero tratta ovunque — fatta eccezione per il testo controverso — nello stesso modo e i cani e gli uccelli rapaci, attribuendo loro — sia che li tratti particolarmente o insieme — soltanto un'unica azione (per es. *mangiare* /cfr. seg. Σ 271 / oppure *trainare, tirare* /cfr. seg. X 335—6 / — Omero non confonde queste due immagini!); la stessa azione (cfr. per es. Σ 283 κύνες ἔδονται: Π 836 γῦπες ἔδονται: Σ 271 κύνες καὶ γῦπες ἔδονται; O 351 κύνες ἐρύουσι: A 453—4 οἰωνοὶ... ἐρύουσι: X 335—6 κύνες ἡδ' οἰωνοὶ... ἐλκῆσουσ', etc.; lo stesso epiteto — ὠμησταί (cfr. A 453—4/οἰωνοί/X 66—67/κύνες).

b) Secondo l'opinione dell'autore la lezione di Zenodoto apporta — in rapporto con la precedente idea compresa nell'A 3 — una „dicotomia“ inopportuna e senza poesia: *anime: corpi — preda ai cani: banchetto per gli uccelli*. Omero, cioè, esprime in tutti gli altri casi analoghe idee senza esagerare nei particolari (cioè in conformità con la lezione πᾶσι), e quindi pure nelle scene che contengono, per ovvi motivi, un più alto grado di affettività (cfr. per es. Π 836 /Ettore parla a Patroclo moriente/ e X 335—6 e 354 /Achille si rivolge all'odiato Ettore/).

(L'autore osserva, a proposito, che quei brani dei tragediografi greci /cfr. per es. Aesch. *Supplic.* 800 s / che, secondo alcuni, dovrebbero essere delle reminiscenze del testo Omerico nella versione di Zenodoto, rivelano, in rapporto ad Omero, malgrado tante similitudini, accanto ad alcune differenze formali, pure notevoli differenze di contenuto. A parte il fatto che si tratta di un'altra forma poetica, nella quale una tale divisione [*preda ai cani: banchetto per gli uccelli*] sarebbe molto più opportuna per il fatto che si otterrebbe un maggior effetto tragico, è necessario osservare che in tutti i detti brani manca quella parte dell'idea Omerica compresa nell'A 3 /anime/, e quindi in essi non si riscontra quella — secondo l'autore — indecorosa doppia divisione. Perciò le dette reminiscenze potevano essere piuttosto causa — nell'intento di elaborare ed assottigliare l'idea originale di Omero! — che conseguenza di quella formulazione del verso A 5 nota come lezione di Zenodoto.)

L'autore è dell'opinione che proprio un $\pi\acute{\alpha}\sigma\iota$, neutro, „scialbo“, che non pregiudichi nessun'ulteriore divisione, nessun'altra accentuazione, e nemmeno la precisa determinazione dell'antecedente $\omicron\iota\omega\nu\omicron\iota\sigma\iota$, si adegua molto bene al suo compito di concludere la monumentale e già sufficientemente consistente idea dell'eccidio degli Achei. Esso non ingolfisce la detta idea (come per es. $\delta\alpha\iota\tau\alpha$) ma la conclude dolcemente e sommamente — e ciò armonizza con l'importanza della posizione che $\pi\acute{\alpha}\sigma\iota$ ha nell'interno del verso.

2) *Ragioni metrico-stilistiche:*

a) Con un'analisi di tutti i casi di chiasmo in Omero l'autore stabilisce che tale procedimento nell'uso dell'accavalcamento — paragonato all' analogo fenomeno nell'interno di un verso — rivela alcune peculiarità e delimitazioni dettate evidentemente da ragioni metrico-stilistiche dell'esametro Omerico. Questi due procedimenti, infatti, di regola o si escludono reciprocamente (in qual caso i sintagmi costituenti il chiasmo sono contenuti nello stesso verso) per es. E 480.

$\epsilon\nu\theta'$ ἄλοχόν τε φίλην ἔλιπον καὶ νῆπιον υἷόν,

oppure il chiasmo — quale categoria stilistica — è talmente subordinato all'accavalcamento da sottolineare la sua espressività (cioè, la parte rilevata del sintagma si trova proprio all'inizio del verso sottostante) per es. H 290

$\nu\upsilon\kappa$ μὲν παυσώμεσθα μάχης καὶ δημοτῆτος

σήμερον ὕστερον αὐτε μάχῃσομεθ'...

Π 33 νηλεές, οὐκ ἄρα σοί γε πατήρ ἦν ἱππότης Πηλεΐδης,
οὐδὲ Θέτις μήτηρ.

Perciò la disposizione chiasmatica imposta dalla lezione di Zenodoto ($\acute{\epsilon}\lambda\omega\rho\iota\alpha$ $\kappa\upsilon\nu\epsilon\sigma\sigma\iota\nu$: $\omicron\iota\omega\nu\omicron\iota\sigma\iota$ $\tau\epsilon$ $\delta\alpha\iota\tau\alpha$) costituirebbe una notevole eccezione nella prassi di Omero, inquanto in contrasto con le sue norme generali dell'uso dell'accavalcamento: infatti, $\omicron\iota\omega\nu\omicron\iota\sigma\iota$ non può evidentemente portare alcun più consistente accento del periodo, per cui $\delta\alpha\iota\tau\alpha$, parola di rilievo, dovrebbe apparire all'inizio del verso.

b) Dato che pure in Omero l'espressività dell'accavalcamento diminuisce in proporzione alla sua lunghezza, non è probabile che egli qui volesse prescindere dalla sua norma, e cioè di spostare, senza alcuna convincente ragione, l'essenza dell'idea ($\delta\alpha\iota\tau\alpha$) dall'inizio del verso. (Abbiamo già detto che $\omicron\iota\omega\nu\omicron\iota\sigma\iota$ non può costituire un ragione plausibile.)

3) *Ragioni sintattiche.* L'analisi completa degli esempi di elementi periodici paralleli dimostra che Omero, di regola, rimanda al verso successivo soltanto le espressioni sintatticamente semplici. Perciò pure quei pochi esempi che forse potrebbero essere formalmente confrontati con la versione Zenodotiana dell' A 4—5 $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$ $\delta\acute{\epsilon}$ $\acute{\epsilon}\lambda\omega\rho\iota\alpha$ $\tau\epsilon\upsilon\chi\epsilon$ $\kappa\upsilon\nu\epsilon\sigma\sigma\iota\nu$ $\omicron\iota\omega\nu\omicron\iota\sigma\iota$ $\tau\epsilon$ $\delta\alpha\iota\tau\alpha$, rivelano, tuttavia, differenze essenziali: o vi si tratta di un rapporto più semplice; cfr. per es. A 150—1

$\pi\epsilon\zeta\omicron\iota$ μὲν $\pi\epsilon\zeta\omicron\upsilon\varsigma$ ἔλεγον $\phi\epsilon\upsilon\gamma\omicron\nu\omicron\tau\alpha\varsigma$ ἀνάγκη

$\iota\pi\pi\eta\varsigma$ δ' $\iota\pi\pi\eta\alpha\varsigma$...

oppure tali elementi paralleli costituiscono una serie per cui sono quasi completamente indipendenti; cfr. per es. H 473—5

($\omicron\iota\nu\iota\zeta\omicron\nu\tau\omicron$) ἄλλοι μὲν $\chi\alpha\lambda\kappa\tilde{\omega}$, ἄλλοι δ' $\alpha\lambda\theta\omega\nu\iota$ σιδήρῳ,

ἄλλοι δὲ $\rho\iota\nu\omicron\iota\varsigma$, ἄλλοι δ' $\alpha\upsilon\tau\tilde{\eta}\sigma\iota$ βόεσσιν,

ἄλλοι δ' $\alpha\upsilon\delta\rho\alpha\pi\acute{o}\delta\epsilon\sigma\sigma\iota$.

Tenendo conto di ciò, la lezione di Zenodoto, considerata dall'autore già dal punto di vista dello stile stracchiata, apporta una certa ruvidità sintattica, non consueta in Omero. Tale difficoltà può essere, secondo l'opinione dell'autore, superata più facilmente ed efficacemente (che salvando con varie congetture la versione di Zenodoto) accettando semplicemente la lezione tradizionale $\pi\acute{\alpha}\sigma\iota$. Infatti, l'espressione $\omicron\iota\omega\nu\omicron\iota\sigma\iota$ $\tau\epsilon$ $\pi\acute{\alpha}\sigma\iota$ è costruita, in rapporto con $\acute{\epsilon}\lambda\omega\rho\iota\alpha$ $\kappa\upsilon\nu\epsilon\sigma\sigma\iota\nu$, in completa armonia con le esigenze sintattiche e metrico-stilistiche della frase Omerica. Ciò appare evidente dalle due seguenti osservazioni: a) di due sostantivi paralleli, il secondo, quello che si rimanda al verso successivo (se non addirittura il primo), è spesso accompagnato da un attributo, cfr. per es. A 37—38

... $\delta\varsigma$ $X\rho\upsilon\sigma\eta\nu$ ἀμφιβέβηκας

$K\iota\lambda\lambda\alpha\nu$ $\tau\epsilon$ $\zeta\alpha\theta\acute{\epsilon}\eta\nu$...

b) come è già noto, il secondo emistichio dell'esametro Omerico contiene spesso un'espressione che, in rapporto con ciò è detto nel primo emistichio, costituisce una sua elaborazione oppure un suo complemento. Sennonchè, vi sono tipi di accavalcamento in cui le parti vengono invertite, di modo che il primo emistichio sottostante costituisce un tale complemento, com'è il caso di οἰωνοῖσι τε πᾶσι in rapporto con (ἐλώρια) κύνεσσιν (cfr. esempio suindicato A 37—38).

Da una posizione prettamente stilistica l'autore fa segno ad una esuberante allitterazione (*t — d*) nella versione Zenodotiana del verso A 5, mitigata, dalla lezione πᾶσι, di due elementi proprio nel luogo (indicato con parentesi) in cui tale procedimento appare troppo evidente e sofisticato: *t — (d — t) — d — d — t — t!*

L'autore esprime l'inopportunità d'inoltrarsi — dopo i risultati ed atteggiamenti esposti — in procedimenti semantici a proposito dell'espressività o no di πᾶσι, nonchè della sua „insufficiente logicità“ in seno all'idea totale di A 4—5. Egli osserva soltanto che è inutile cercare in πᾶσι la precisione „matematica“ dell'idea del *tutto*; se il poeta lo avesse voluto, egli avrebbe avuto a sua disposizione espressioni più sostanziosi, come ἅπας, σύμπας.. Nel caso πᾶσι ci troviamo, dunque, ancora una volta di fronte ad una, poeticamente accettabile, superficialità, riscontrabile pure in Σ 288—9 πρὶν μὲν γὰρ Πριάμοιο πόλιν μέροπες ἄνθρωποι
πάντες μυθέσκοντο πολύχρυσον, πολύχαλκον,

sebbene πάντες sia qui — a differenza dell' A 5 — messo in rilievo, rispetto al sostantivo a cui si riferisce, da un accavalcamento (cioè metricamente diviso).

Accanto al problema proposto nel titolo del saggio l'autore ha criticamente dibattuto anche alcune congetture recenti fondate sulla lezione δαῖτα, con l'intenzione di individuare pure l'origine di tale lezione di Zenodoto.

Vladimir Pavšič — Bor

LUŽA — LAKUNA

Sic dixit quondam vaccae non magna lacuna:

„En solem nitidum, vacca, mihi rapui!“

Bucula tunc adiit propius nec non simul omnem

Hic cum sole bibit lenta lacus laticem.

Ljubljana.

Vertit: S. Kopriva.